

Praktijkonderzoek

praktijkonderzoek

Onderzoek naar interventies voor een afname
van de gedragsincidenten in de centrale
ruimtes op basisschool het Octaaf

Wilma Beugel S1040760

Juli 2012

Begeleider: M.M. Nibbelink

Inhoudsopgave

Samenvatting	3
Hoofdstuk 1: Inleiding.....	4
1.1 Onderzoekscontext.....	4
1.2 Doelstelling en centrale vraagstelling	5
1.3 Onderzoeksvragen en deelvragen	6
Hoofdstuk 2: Theoretisch kader	7
2.1 Gedragsproblemen op scholen	7
2.1.1 Wat is probleemgedrag.....	8
2.1.2 Samenhang van risicofactoren en gedrag	9
2.2 Straf als interventie	10
2.3 School Wide Positive Behavior Support.....	10
2.3.1 Gedragsinterventies van School Wide Positive Behavior Support	11
2.4 De implementatie van SWPBS.....	12
2.4.1 Schoolbrede organisatie	12
2.4.2 Gedragsverwachtingen	13
2.5 SWPBS in de centrale ruimtes	13
2.6 SWPBS: evidence based	14
2.7 Verantwoording van de keuze voor SWPBS.....	15
Hoofdstuk 3: Opzet van het onderzoek.....	16
3.1 Onderzoekstrategie	16
3.2 Respondenten	16
3.3 Instrumenten.....	16
3.4 Onderbouwing triangulatie en validiteit	17
3.5 Communicatie binnen de school	18
Hoofdstuk 4: Resultaten	19
4.1 Nulmeting	19
4.2 Wenselijke situatie	24
4.3 Eindmeting	28
Hoofdstuk 5: Conclusies en aanbevelingen	32
5.1 Conclusies	32
5.1.1 Wat zegt de literatuur over SWPBS en gedragsincidenten in de centrale ruimtes?	32
5.1.2 Welke gedragsincidenten zijn zichtbaar voor invoering van SWPBS op basisschool het Octaaf in de centrale ruimtes?	32

5.1.3	Wat is nodig voor leerlingen om aan de gedragsverwachtingen in de centrale ruimtes van het team van basisschool het Octaaf te kunnen voldoen?	33
5.1.4	Welke gedragsincidenten zijn zichtbaar na invoering van SWPBS op basisschool het Octaaf in de centrale ruimtes?	34
5.1.5	Eindconclusie	34
5.2	Discussie	34
5.3	Aanbevelingen.....	35
5.4	Kennisdeling	35
Hoofdstuk 6: Literatuurlijst.....		36
Hoofdstuk 7: Bijlagen		39
Bijlage 1: Gedragsincidentenbriefje		39
Bijlage 2: Checklist voor toezicht op algemene ruimtes		40
Bijlage 3: SDQ signaleringslijst.....		43
Bijlage 4: Les in eenduidigheid		45
Bijlage 5: Het geven van positieve feedback; erkennen en belonen van gewenst gedrag.		46

Samenvatting

In dit praktijkonderzoek is onderzoek gedaan naar welke interventies die voortvloeien uit SWPBS voor de groepen 3 tot en met 8 ingezet kunnen worden om gedragsincidenten in de centrale ruimtes op basisschool het Octaaf te verminderen. Dit onderzoek is uitgevoerd naar aanleiding van het implementatietraject van SWPBS op basisschool het Octaaf.

Om antwoord te geven op de onderzoeksvragen zijn naast het uitvoeren van een literatuurstudie, diverse enquêtes onder de leerkrachten van basisschool het Octaaf afgenomen en zijn gegevens van ingevulde gedragsincidentenbriefjes geanalyseerd.

De resultaten liggen in de verwachting van het literatuuronderzoek. Volgens de literatuur zal het aantal incidenten verminderen door een juiste implementatie van SWPBS. Na het uitvoeren van de nulmeting is duidelijk hoeveel, welke en waar de gedragsincidenten plaatsvinden. De incidenten die voornamelijk voorkomen zijn ruzie, plagen, ongehoorzaam/tegendraads en vechten en concentreren zich vooral in de hal en op het schoolplein. Daarna is onderzocht welke gedragsverwachtingen de leerkrachten van basisschool het Octaaf hebben van de leerlingen in de centrale ruimtes en waar de interventies op gericht moeten worden. Alle gedragsverwachtingen zijn geformuleerd in de matrix van gedragsverwachtingen, daarnaast is een beloningssysteem en actief toezicht gehouden op het schoolplein ingevoerd. Ten slotte is een eindmeting uitgevoerd en zijn de resultaten vanuit de nulmeting hiermee vergeleken. De uitkomsten zijn dat op basisschool het Octaaf nog steeds meer kleine dan grote incidenten voordoen en deze zich concentreren op het schoolplein en in de hal.

In dit onderzoek is bewust gekozen voor één type informanten, de leerkrachten van basisschool het Octaaf. Een implementatietraject van SWPBS duurt gemiddeld drie jaar. Basisschool het Octaaf heeft besloten om pas in het tweede implementatiejaar ouders en leerlingen hierbij actief te betrekken.

Geconcludeerd kan worden dat de interventies geconcentreerd moeten worden tot het schoolplein en de gang/hal. Dit is in de vorm van de interventies gedragsverwachtingen aanleren, belonen en actief toezicht houden ingevoerd. Uit de registraties van de incidenten van de eindmeting blijkt dat door implementatie van SWPBS de gedragsincidenten zijn afgenomen in de centrale ruimtes.

Op basis van de bevindingen uit de literatuur en de praktijk wordt aanbevolen om een gestructureerd pleinplan in te voeren als vervolg op de reeds ingevoerde interventies. Daarnaast om een goed beeld te houden en de gedragsincidenten nog verder te verminderen, is het cruciaal dat de gedragsincidentenbriefjes structureel worden ingevuld en ook de uitgereikte beloningen te registreren.

Hoofdstuk 1: Inleiding

Leeswijzer: In dit hoofdstuk is achtereenvolgens te lezen wat de onderzoekscontext van de onderzoeker is (1.1), de doelstelling en centrale vraagstelling van het onderzoek (1.2) en welke onderzoeksvragen in dit onderzoek centraal staan (1.3).

1.1 Onderzoekscontext

Het onderzoek is uitgevoerd op basisschool Het Octaaf in Assen. Deze school telt 130 leerlingen. De leerlingen zijn verdeeld over vijf groepen. Alle groepen zijn combinatiegroepen. De basisschool werkt vanuit het principe elke leerling is slim. Elke leerling is slim betekent voor de school dat in het onderwijsaanbod rekening wordt gehouden met verschillen tussen leerlingen. De principes van de meervoudige intelligentie volgens Howard Gardner (1983) zijn de leidraad.

De ouderpopulatie kent grote verschillen in opleidingsniveau maar komt in grote mate overeen met het landelijk beeld van een gemiddelde school. Er zijn ouders met een andere nationaliteit, er zijn adoptiekinderen, pleegkinderen en kinderen uit samengestelde gezinnen. Wel wordt een toename geconstateerd van leerlingen die te maken hebben met gescheiden gezinssituaties.

De leerlingenpopulatie is, net zoals de ouderpopulatie, gemêleerd; er zijn leerlingen die thuis gestimuleerd en begeleid worden en leerlingen die worden geacht dingen zelfstandig te regelen. Het aantal leerlingen dat extra zorg nodig heeft neemt toe. Soms is sprake van een (gezins)problematiek die grote consequenties heeft voor de veiligheidsbeleving en ontwikkeling van leerlingen. Het is de zorg van de school om deze leerlingen, in samenwerking met de ouders, zo goed mogelijk te begeleiden.

De school kent geen grote ordeproblemen of extreem probleemgedrag. Toch komen gedragsincidenten voor op deze school. Binnen het team is dit uitgebreid aan de orde geweest en waarbij leerkrachten zich vooral handelingsverlegen voelen is het volgende:

- Het pesten van leerlingen, ruzietjes, leerlingen die worden buitengesloten.
- De orde in de centrale ruimtes; bij het binnenkomen en uitgaan van de school is het rommelig, werken met grote groepen in de theaterzaal is rommelig en de aandacht van de leerlingen is moeilijk te krijgen en vast te houden, onrust bij de kapstokken op de gang.
- WC-gebruik, voornamelijk bij de jongens laat dit veel te wensen over.
- Terugkomst naar de klas vanaf de overblijf.

Het team van basisschool het Octaaf heeft tot nu toe geen gedragsincidenten bijgehouden maar dit is wat de leerkrachten vooral in de praktijk zien en ervaren. Bovenstaande problemen kosten alle leerkrachten energie en lestijd. Na een pauze moet vaak in de klassen aandacht besteed worden aan voorvallen die zijn ontstaan op het plein, bij de kapstokken of op de trap. Een gedragsprotocol mist. Tot nu toe hebben alle leerkrachten de regels besproken met de leerlingen en af en toe straf opgelegd. Dit lijkt even effect te hebben maar leerlingen vallen snel terug in hun oude gedrag. De leerkrachten van basisschool het Octaaf zijn handelingsverlegen in de centrale ruimtes. Hieronder wordt het schoolplein, de hal, de toiletten, de kapstokken, de theaterzaal, de trap en het leerplein verstaan.

Het team ervaart dat momenteel te veel tijd gaat zitten in het nabespreken van gedragsincidenten in de centrale ruimtes. Door meer eenduidigheid te creëren door schoolbrede gedragsafspraken op te stellen en na te leven, wordt voor het team helder hoe te reageren op bepaalde gedragsincidenten. Wat is (on)acceptabel gedrag? Op welke wijze kan vorm gegeven worden aan concreet onderwijs betreffende het benoemen van gedragsverwachtingen? Wat werkt en wat niet? Wat zijn de consequenties van onacceptabel

gedrag? Het team is benieuwd of eenduidigheid ten aanzien van de gedragsafspraken leidt tot minder gedragsincidenten in de centrale ruimtes.

Op basisschool het Octaaf wordt geen sociaal-emotionele ontwikkelingsmethode gehanteerd. De school ziet dit als een gemis en heeft daarom besloten om dit schooljaar als pilotschool te gaan starten met School Wide Positive Behavior Support. School Wide Positive Behavior Support (SWPBS) is een universele schoolbrede preventieve benadering, gericht op zowel de cultuur binnen de school als op gedragsondersteuning van de leerlingen, middels toepassing van gedragsmatige, sociale interactie en organisatiekundige principes. SWPBS wil schoolomgevingen veranderen door het realiseren van verbeterde systemen en procedures die positieve verandering in leerlinggedrag stimuleren door het gedrag van onderwijspersoneel te veranderen (Goei, 2010). De invoering van SWPBS gaat de school uitvoeren in samenwerking met Yorneo. Dit is een organisatie voor jeugd- & opvoedhulp in Drenthe. SWPBS is onderdeel van het aanbod van Yorneo in de keten van positief opvoeden. Het biedt een basis voor samenwerking tussen ouders, leerkrachten op de scholen en andere professionals. Het team van basisschool het Octaaf staat zeer positief tegenover de invoering van SWPBS. Het SWPBS implementatietraject op basisschool het Octaaf is gestart in oktober 2011. Door de invoering van SWPBS hoopt de school een goede methode te hebben gevonden om de gedragsincidenten te laten afnemen in de centrale ruimtes, zodat de leerkrachten zich minder handelingsverlegen voelen in de centrale ruimtes.

Vanaf oktober 2011 tot heden heeft het team van basisschool het Octaaf al een aantal stappen gezet. Het team heeft deelgenomen aan een studiedag over hoe je leerlingen goed gedrag kan aanleren. Het doel van SWPBS is duidelijk geworden: een veilige omgeving scheppen die leerling- en leerkrachtvriendelijk is en bevordert dat leerlingen zich sociaal gedragen en zo goed mogelijk presteren. Het team heeft het waarden- en normenspel gespeeld om een begin te maken met het vaststellen van de waarden voor de school. Tevens is het SWPBS gedragsteam samengesteld. De onderzoeker maakt hiervan onderdeel uit. Het SWPBS gedragsteam verwerkt gegevens van het SWPBS proces, verspreidt informatie in het team over SWPBS, is aanspreekbaar en ondersteunt collega's op de werkvloer, houdt het databasesysteem bij en bereidt de studiedagen voor met de coach. De onderzoeker houdt het databasesysteem bij en heeft op deze manier direct toegang tot de gedragsincidentenregistratie. Verder verzamelt de onderzoeker informatie bij de teamleden en koppelt na evaluatie de uitkomsten terug aan het team zodat een besluit genomen kan worden. Tot slot verspreidt de onderzoeker informatie in het team over SWPBS.

Het team is benieuwd of de interventies die schoolbreed ingezet gaan worden, ook werkelijk leiden tot vermindering van het aantal gedragsincidenten en hoopt dit door middel van een voor- en nameting vast te kunnen leggen. Dit onderzoek richt zich op de groepen 3 tot en met 8. De keuze hiervoor is gemaakt vanwege de verschillen in het gebruik van de centrale ruimtes tussen de kleutergroepen en de groepen 3 tot en met 8.

1.2 Doelstelling en centrale vraagstelling

Doelstelling van het onderzoek is door middel van SWPBS de gedragsincidenten in de centrale ruimtes te laten verminderen.

De centrale vraagstelling van dit praktijkonderzoek luidt:

Welke interventies die voortvloeien uit SWPBS, kunnen voor de groepen 3 tot en met 8 worden ingezet om gedragsincidenten in de centrale ruimtes op basisschool het Octaaf te verminderen?

1.3 Onderzoeksvragen en deelvragen

Onderzoeksvraag 1: Wat zegt de literatuur over SWPBS en gedragsincidenten in de centrale ruimtes?

Deelvragen:

- 1.1 Wat zijn de pijlers van SWPBS?
- 1.2 Wat wordt volgens SWPBS onder de centrale ruimtes verstaan?
- 1.3 Wat zegt de literatuur over de implementatie van SWPBS in centrale ruimtes?
- 1.4 Wat zijn de onderzoeksresultaten betreffende vermindering van gedragsincidenten in de centrale ruimtes waar SWPBS al is geïmplementeerd?

Onderzoeksvraag 2: Welke gedragsincidenten zijn zichtbaar voor invoering van SWPBS op basisschool het Octaaf in de centrale ruimtes?

Deelvragen:

- 2.1 Wat verstaan de leerkrachten van groepen 3 tot en 8 van basisschool het Octaaf onder gedragsincidenten?
- 2.2 Welke gedragsincidenten worden voor invoering van SWPBS door de leerkrachten van groep 3 tot en met 8 in de centrale ruimtes waargenomen?
- 2.3 Op welke momenten komen de waargenomen gedragsincidenten in de centrale ruimtes voor?

Onderzoeksvraag 3: Wat is wenselijk gedrag van de leerlingen in de centrale ruimtes van basisschool het Octaaf?

Deelvragen:

- 3.1 Welk gedrag vinden de leerkrachten van groepen 3 tot en met 8 wenselijk in de centrale ruimtes?
- 3.2 Welke gedragsafspraken moeten naar aanleiding van het wenselijke gedrag in de centrale ruimtes worden opgesteld?
- 3.3 Welk leerkrachtgedrag is nodig om wenselijk gedrag te stimuleren?

Onderzoeksvraag 4: Welke gedragsincidenten zijn zichtbaar na invoering van SWPBS op basisschool het Octaaf in de centrale ruimtes?

Deelvragen:

- 4.1 Welke gedragsincidenten in de centrale ruimtes worden na de start van de invoering van SWPBS door de leerkrachten van groep 3 tot en met 8 waargenomen?
- 4.2 Op welke momenten komen de waargenomen gedragsincidenten in de centrale ruimtes voor?

Hoofdstuk 2: Theoretisch kader

Leeswijzer:

De centrale vraagstelling van dit onderzoek luidt; “Welke interventies die voortvloeien uit SWPBS, kunnen voor de groepen 3 tot en met 8 worden ingezet om gedragsincidenten in de centrale ruimtes op basisschool het Octaaf te verminderen?”

De centrale vraagstelling wordt in een theoretisch kader onderbouwd. In dit theoretisch kader wordt achtereenvolgens beschreven wat probleemgedrag is (2.1), straf als interventie (2.2), een exposé gegeven van School Wide Positive Behavior Support (2.3), de implementatie van SWPBS (2.4), de uitvoering van SWPBS in de centrale ruimtes (2.5), SWPBS evidence based (2.6) en een verantwoording voor de keuze van SWPBS (2.7).

2.1 Gedragsproblemen op scholen

School speelt een essentiële rol in de ontwikkeling van leerlingen. Het is in de eerste plaats de plek waar onderwezen wordt (Van Lieshout, 2002). Scholen weerspiegelen de trends in de maatschappij waar het gaat om omgangsvormen, waarden en normen (Golly & Sprague, 2009).

Elke leerling is uniek, met een unieke opvoeding, unieke ervaringen en een unieke schoolloopbaan. Ook elke leerling met sociale en emotionele problemen is uniek. Elke leerling reageert anders op zijn omgeving. Leerlingen reageren anders op deprivatie, stress en verwaarlozing. Leerlingen reageren anders op hun leerkracht en medeleerlingen. Met andere woorden: bij elke leerling spelen andere protectieve en bedreigende invloeden een rol (Jeninga, 2008). Dit wordt in paragraaf 2.1.3. nader toegelicht.

In het kader van passend onderwijs bestaat grote belangstelling voor het voorkomen en adequaat omgaan met gedragsproblemen. In de basisschool worden leerkrachten dagelijks geconfronteerd met leerlingen die zich zodanig gedragen dat de leerkracht handelingsverlegen is. Leerlingen die op negatieve wijze aandacht vragen, niet luisteren naar de instructie van de leerkracht en voor hun beurt door de klas roepen. Jongens en meisjes die het gezag van de leerkracht niet aanvaarden en voortdurend op zoek zijn naar grenzen. De energie van de leerkracht gaat vooral zitten in het onder controle houden van leerlingen in plaats van het op een effectieve manier instructie geven. Soms wordt lesgeven zelfs onmogelijk (Jeninga, 2008).

Onderzoek van Moffit en collega's (1996) toont aan dat slechts 6 procent van de adolescenten op geen enkel moment antisociaal gedrag vertoont en dat net deze kleine groep extreem conventioneel, angstig en sociaal incompetent is. Dit verrassende cijfer geeft aan dat grenzen overtreden tot op zekere hoogte deel uit maakt van een normale ontwikkeling. Baert, Goorix, Van Acker & Van Driessche (2009) gaan er van uit dat leerlingen pas echt hun grenzen leren kennen door daar eerst eens overheen te gaan en behoort regelovertreding tot de normale identiteitsontwikkeling. Onderzoek van Sprague en collega's (2001) toont aan dat slechts een klein percentage leerlingen ernstige problemen op school veroorzaakt. De meeste leerlingen reageren positief op klassen waar de gedragsregels worden gehandhaafd, waar duidelijk is wat de regels zijn en waar veel positieve bekrachtiging wordt geboden. Voor leerlingen die niet goed reageren op het preventieprogramma op schoolniveau, moet specialistische steun geboden worden. Net als emotionele problemen hebben gedragsproblemen hun wortels meestal al vroeg in een mensenleven ontwikkeld (Hermanns, Öry & Schrijvers, 2005). Met vroegtijdig ingrijpen, kan een negatieve spiraal voorkomen worden. Leerlingen die langdurig probleemgedrag laten zien, bevinden zich op het risicopad naar een blijvend negatief gedragspatroon. Deze leerlingen groeien zonder hulp niet over hun gedragsprobleem heen, maar ontwikkelen zich juist vaak tot problematische volwassenen die moeilijkheden met de maatschappij zullen blijven houden. De oorsprong ligt vaak in het gezin en de buurt waarin ze opgroeien, waar ze langdurig zijn blootgesteld aan risicofactoren. Op het moment dat deze leerlingen op school

komen, wordt de ontwikkeling van problematisch gedrag nog versneld omdat ze hier te maken krijgen met een nieuwe structuur, nieuwe eisen en nieuwe relaties met klasgenootjes (Golly & Sprague, 2009).

2.1.1 Wat is probleemgedrag

Van der Ploeg (2007) geeft aan dat probleemgedrag beschouwd kan worden als een relatief concept dat aan de orde is als de op dat moment in die omgeving heersende normen en geldende regels worden overschreden. Van Lieshout (2002) omschrijft probleemgedrag als belemmeringen die hun oorsprong vinden in de omgeving en de ontwikkeling minder soepel laten verlopen. Hierbij is sprake van een situatiegebondenheid, het eruit volgende gedragsprobleem is een bijproduct van de oorzaak. Delfos (2010) geeft ook aan dat de problematiek bij een leerling met gedragsproblemen voornamelijk omgevingsgestuurd of situatiegebonden zijn. Men spreekt van een stoornis als het probleem niet te verhelpen is en de persoon ermee moet leren omgaan. Een stoornis vindt haar oorsprong vooral in het lichaam, de stoornis is voornamelijk in aanleg meegegeven. Een stoornis wordt aan de hand van de Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM-IV) gediagnosticeerd en ingedeeld in groepen. DSM-IV is een classificatie systeem dat door de American Psychiatric Association wordt uitgegeven. Wereldwijd wordt dit standaard gebruikt bij psychiatrisch onderzoek (Van Langen, 2006). Van belang in deze classificatie is de multi-axiale benadering. Dit meerassige stelsel houdt in dat de diagnosticus op meerdere aspecten (assen) de problemen kan beschrijven zodat een zo volledig mogelijk beeld van het functioneren ontstaat. De vijf assen kort weergeven:

- As I: klinische stoornis
- As II: persoonlijkheidsstoornis en ontwikkelingsstoornissen
- As III: lichamelijke stoornissen en ziektes
- As IV: ernst en aard van de psychosociale stressfactoren
- As V: niveau van functioneren gedurende het afgelopen jaar (Van der Ploeg, 2007)

Om het verschil tussen een gedragsprobleem en een gedragsstoornis duidelijker weer te geven, zijn de verschillen naast elkaar gezet in tabel 1.

Tabel 1. *Verschillen tussen gedragsprobleem en -stoornis*

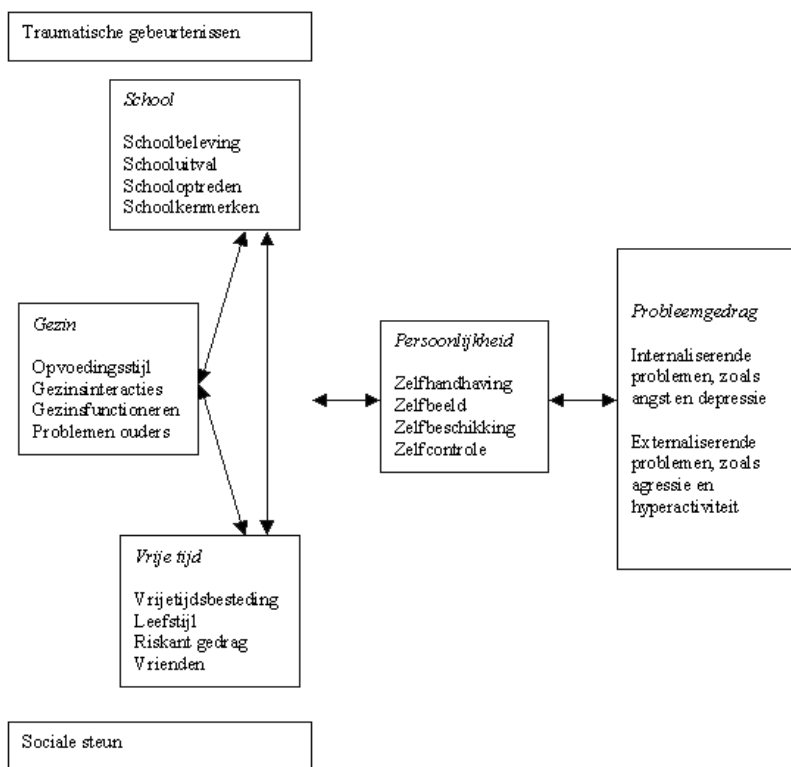
Gedragsprobleem	Gedragsstoornis
• Belemmeringen die hun oorsprong vinden in de omgeving (Van Lieshout, 2002) • Situatieggebondenheid (Van Lieshout, 2002) • Beïnvloeding van buitenaf groter (Van Lieshout, 2002) • Geen eigenschap • Gedragsproblemen hebben altijd een betekenis (Beart e.a., 2009) • Subjectief en normatief (Van der Ploeg, 2007)	• Oorzaak ligt in de vorming en rijping van het centrale zenuwstelsel (Van Langen, 2006) • Rechtstreeks verband tussen het gedrag en de oorzaak (Van Lieshout, 2002) • Beïnvloeding van buitenaf beperkt (Van Lieshout, 2002) • Patronen die over een langere tijd herhaaldelijk voorkomen (Van Lieshout, 2002) • Gediagnosticeerd aan de hand van DSM-IV

Van een gedragsprobleem is sprake als iemand regelmatig ongewenst gedrag vertoont dat voor anderen storend is. Een gedragsprobleem wordt een gedragsstoornis als het ongewenste gedrag langer dan zes maanden aanhoudt én de symptomen in bepaalde combinaties voorkomen, die beschreven zijn in de DSM-IV, een diagnostisch handboek voor psychiaters (Van der Ploeg, 2007).

Gedragsproblemen van leerlingen zijn aangrijpend. Om te begrijpen hoe dit komt, is het wenselijk om de kern te analyseren van wat gedragsproblemen zijn. Gedragsproblemen van leerlingen hebben altijd een betekenis. Ze staan ergens voor of verwijzen naar iets. Volgens Golly (2005, zoals geciteerd in Paternotte, 2007) is het belangrijk dat uitgezocht moet worden wanneer en waar een leerling zich wel goed gedraagt en onder welke omstandigheden dat niet gebeurt. Dat is de grote gemene deler bij het aanpakken van gedragsproblemen. Daarbij is van belang te beseffen dat langdurige gedragsproblemen vaak een achtergrond hebben van negatief aandacht vragen of te moeilijke situaties uit de weg gaan. Het besef is vaak nog onvoldoende ontwikkeld, dat aandachtvragend gedrag inderdaad een kwestie is van aandacht vragen omdat de leerling op een bepaald terrein aandacht tekort komt. Aandacht namelijk voor de ondersteuning bij het zich te leren gedragen (Paternotte, 2007).

2.1.2 Samenhang van risicofactoren en gedrag

In het algemeen zijn de waarschuwingssignalen waar leerlingen in hun eigen omgeving aan genoemde risicofactoren blootstaan, al vroeg in hun leven en schoolcarrière te zien. De invloed van de risicofactoren uit de omgeving van deze leerling blijkt nauw samen te hangen met hun gedrag op school, zoals criminaliteit, achterblijvende schoolprestaties en voortijdig de school verlaten, alcohol- en drugsmisbruik, afwijzing door leeftijdgenoten en geweld (Loeber & Farrington, 1998). Van der Ploeg (2007) heeft het meervoudig risicomodel ontwikkeld. (zie figuur 1) In het model worden protectieve en bedreigende invloeden weergegeven. De leerling kan beïnvloed worden door het gezin, school en vrije tijd. Traumatische gebeurtenissen en sociale steun kunnen de leerling dusdanig beïnvloeden dat probleemgedrag ontstaat. Naast de omgevingsinvloeden, hebben ook factoren in de leerling zelf invloed op zijn/haar probleemgedrag. Het gaat hier om de persoonlijkheid van de leerling. De verschillende pijlen in het model geven aan dat alle invloeden en het gedrag met elkaar in verbinding staan. Gedrag wordt beïnvloed door de omgeving en persoonlijkheidskenmerken, maar de omgeving en persoonlijkheidskenmerken beïnvloeden op hun beurt ook het gedrag (Risicofactoren, n.d.).

Figuur 1. Meervoudig risicomodel.

Delfos (2010) is van mening dat leerlingen die structureel pesten en agressief zijn op school, leerlingen zijn die vaak zelf zijn mishandeld. Het is moeilijk en soms zelfs onmogelijk om de risicofactoren weg te nemen. Toch is het van groot belang om te proberen ze te elimineren of om, als tegenwicht, op gepaste wijze tegen op te treden (Vance, Fernandez & Biber, 1998).

2.2 Straf als interventie

Om risicogedrag aan te pakken is het belangrijk dat vaardigheden opgebouwd worden om doelmatige interventies uit te voeren en deze consequent te hanteren. Vaak krijgen leerlingen straffen voor ongewenst gedrag. Door de eeuwen heen benadrukken theoretici van welke achtergrond dan ook, dat straf geen positief effect heeft op de ontwikkeling, in tegendeel, en het ongewenste gedrag hoogstens tijdelijk stopt. Straffen leidt beslist niet tot het aanleren van gewenst nieuw gedrag (Delfos, 2010). Leerlingen laten volgens Jeninga (2008) onvoldoende gedragsverandering zien wanneer enkel gebruik gemaakt wordt van de interventie straf. Delfos (2010) benadrukt dat het goed is om te realiseren dat met straf het nieuwe gedrag niet geleerd wordt. Stoppen van gedrag kan door corrigerend optreden en straffen. Hiermee wordt echter geen nieuw gedrag aangeleerd en geen ongewenst gedrag afgeleerd. Golly & Sprague (2009) beschrijven dat straffen wel enige tijd verbetering van het gedrag tot gevolg kan hebben, maar dat herhaaldelijk straffen in combinatie met slechte leerprestaties het probleem alleen maar erger maakt. De gedragstheorie heeft als centrale aanname dat alle gedrag geleerd gedrag is. Door gericht toepassen van leerprincipes kan probleemgedrag (dat aangeleerd is) ook weer worden afgeleerd (Jeninga, 2008). Volgens Skinner (1953) liggen de bekrachtigende eigenschappen niet in de stimulans, maar zijn het de effecten op het gedrag. Gedrag wordt volgens Skinner dan ook uitsluitend bepaald door de gevolgen die het heeft. De persoon heeft ervaren dat bepaald gedrag een gewenst gevolg heeft en gaat dit opnieuw vertonen om weer het gewenste gevolg te ervaren. Skinner noemt dit de wet van succes. Het gedrag wordt beloond, naarmate het vaker wordt vertoond (Delfos, 2000). Wil men dus een gedragsverandering bewerkstelligen, dan moet het ongewenste gedrag niet zozeer bestraft worden, maar moet het gewenste gedrag bekrachtigd worden en ongewenst gedrag genegeerd.

Een belangrijk principe uit de gedragstheoretische benadering is: gedrag wordt bepaald door de gevolgen die het heeft. Nauwkeuriger uitgewerkt betekent dit:

- Gedrag dat prettige gevolgen heeft, blijft bestaan en neemt zelfs toe.
- Gedrag dat onprettige gevolgen (of geen gevolgen) heeft, zal minder voorkomen of zelfs verdwijnen (Jeninga, 2008).

Goed gedrag wordt volgens het gedragsmodel aangeleerd door middel van belonen. De methode SWPBS sluit hierop aan door interventies te bieden die negatief gedrag omzetten in positief gedrag. SWPBS is een evidence based systeem dat zorgt voor een geïntegreerde schoolbrede aanpak, gericht op het bevorderen van gewenst gedrag van alle leerlingen binnen de school (Baard, 2011).

2.3 School Wide Positive Behavior Support

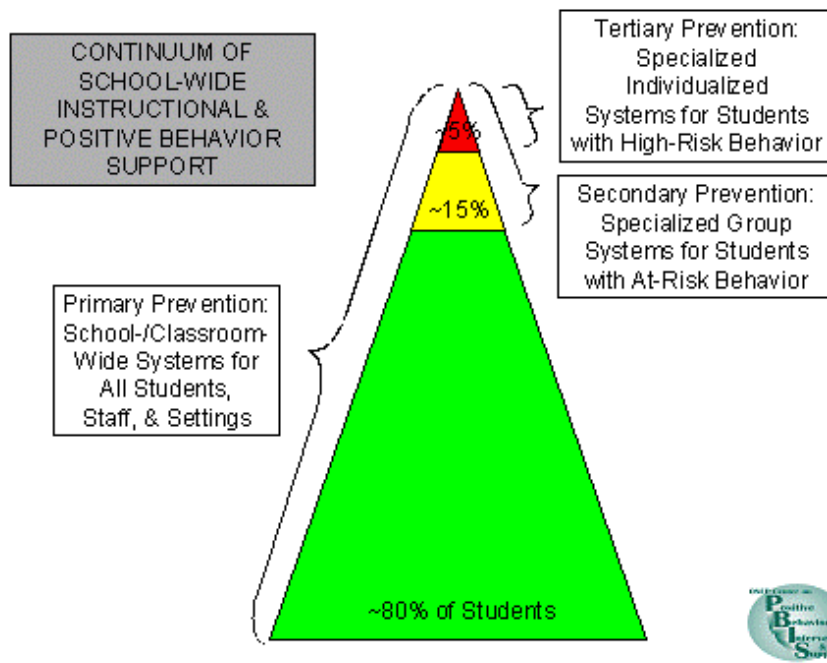
SWPBS is een universele schoolbrede preventieve benadering, gericht op zowel de cultuur binnen de school als op gedragsondersteuning van de leerlingen, middels toepassing van gedragsmatige, sociale interactie en organisatiekundige principes. SWPBS is een methode om schoolomgevingen te veranderen door het realiseren van verbeterde systemen en procedures die positieve verandering in leerlinggedrag stimuleren door het gedrag van onderwijspersoneel te veranderen (Goei, 2010). In Amerika wordt dit evidence based programma al jarenlang op veel scholen met succes gebruikt, net als in Canada, Noorwegen, Zweden, Denemarken, IJsland, Duitsland en Chili (Golly & Sprague, 2009). Het model is gebaseerd op principes afkomstig van theorieën op het gebied van gedrag, sociaal leren en organisatie van gedrag (Lewis, Sugai & Larson, 1999) die traditioneel worden ingezet voor de behandeling en begeleiding van gedragsproblemen bij individuele leerlingen en die nu generaliseerd en toegepast worden binnen een schoolbrede benadering (Goei,

Nelen, van Oudheusden, de Bruïne, Piscaer, Roozeboom, Schoorel & Blok, 2010). In SWPBS worden interventietechnieken aangeboden die zijn ontwikkeld in een periode van 30 jaar. De resultaten van het programma zijn na een hele reeks onderzoeken vastgelegd door de onderzoekers van de universiteit van Oregon (Metzler, Biglan, Rusby & Sprague, 2001). SWPBS zijn door onderzoekers van de universiteit van Oregon getest en toegepast met gebruikmaking van dezelfde en vergelijkbare technieken. Irvin, Tobin, Sprague, Sugai & Vincent (2004) stellen vast dat toepassing van SWPBS heeft uitgewezen dat tot 50 procent minder vaak leerlingen voor straf de klas uit werden gestuurd en dat die verbetering blijft bestaan gedurende de 3 jaar daarna, in scholen waar deze manier van optreden toegepast blijft worden. Hemels (2010) concludeert dat antisociaal gedrag afneemt bij toepassing van SWPBS. Gedragsproblemen worden minder en sociale vaardigheden en leerprestaties verbeteren: leerlingen halen hogere cijfers bij toetsen en tevens worden minder disciplinaire maatregelen genomen. Ook neemt de tevredenheid over het lesgeven onder leerkrachten toe.

SWPBS richt zich op het versterken van gewenst gedrag en op het voorkomen van probleemgedrag. Het doel is een positieve, sociale omgeving te scheppen die het leren bevordert en gedragsproblemen voorkomt (Baard, 2011).

2.3.1 Gedragsinterventies van School Wide Positive Behavior Support

Interventies zijn alleen doelmatig als de preventie van probleemgedrag de hoogste prioriteit krijgt. Probeer eerst het probleem te voorkomen, als dat niet lukt pas maatregelen nemen. Om deze strategie te handhaven wordt en binnen SWPBS gebruik gemaakt van een model driehoek. Binnen SWPBS wordt deze driehoek het *three-tier model* genoemd (figuur 2). Het *three-tier model* (Greenwood, Kratochwill & Clements, 2008) is een drielaags preventief piramidaal model met als doel om problemen in het gedrag van leerlingen te voorkomen, door heel helder, en op een continue basis, aan alle leerlingen in de school verwachtingen te benoemen. Leerlingen en leraren versterken vervolgens deze ervaringen met elkaar door steeds weer aan elkaar aan te geven wat de bedoeling is tijdens dagelijkse omgangs- en leersituaties (Blonk, 2010).

Figuur 2. Het three-tier model.

Het model laat zien dat binnen SWPBS de leerlingen van de school in drie lagen worden ingedeeld, omdat één interventie, één manier van optreden of benaderen, onvoldoende doelmatig is. Binnen dit model wordt er vanuit gegaan dat van het grootste deel van de leerlingen dat voor het eerst op school komt (85-90%), de belangrijkste positieve sociale en leervaardigheden al heeft geleerd. Een belangrijk onderdeel van ieder programma van SWPBS om de gedragsregels op school te handhaven is het consolideren van de vaardigheden van deze leerlingen. Dat kan door strategieën te gebruiken die gericht zijn op alle leerlingen. Hierdoor zullen bepaalde problemen bij de meeste leerlingen nooit optreden (Golly & Sprague, 2009). Deze grootste groep noemen we het primaire interventieniveau en hierop passen we interventies toe voor alle leerlingen in alle schoolsituaties. De tweede laag noemen we het secundaire interventieniveau en hierop passen we interventies toe voor groepjes leerlingen die extra ondersteuning nodig hebben om gewenst gedrag te kunnen ontwikkelen (7-10%); en de derde laag bestaat uit enkele leerlingen die een intensieve zorg voor gedrag nodig hebben (3-5%). Uit onderzoek is gebleken dat deze totaalbenadering zeer doelmatig is (Baard, 2011). SWPBS richt zich op ieder van deze 3 lagen van gedragsondersteuning en gebruikt moderne strategieën voor de uitvoering.

Interventies voor alle leerlingen van de school kunnen op verschillende manieren worden aangeboden. Bijvoorbeeld kunnen lessen worden gewijd aan sociale vaardigheden; de gedragsverwachtingen voor bepaalde plaatsen, zoals het plein de gangen kunnen nog eens duidelijk verteld worden; goed gedrag kan systematisch aangemoedigd worden; consequenties van daden moeten altijd hetzelfde zijn; er kan les gegeven worden in goed gedrag. De basis van doelmatige ordehandhaving op schoolniveau, en dus ook in de centrale ruimtes, ligt in de algemene training, het eigen gedrag van de leerkrachten, het toezicht houden op de leerlingen en het aanmoedigen van goed sociaal gedrag van alle leerlingen (Golly & Sprague, 2009).

2.4 De implementatie van SWPBS

Voor een succesvolle implementatie van SWPBS is een draagvlak van minimaal 80% bij het opleidingsteam een voorwaarde. De gemiddelde implementatietijd bedraagt drie jaar. SWPBS moet meer gezien worden als een raamwerk dan als een kant-en-klaar programma of een lesmethode. Iedere school geeft op zijn eigen wijze invulling aan de vijf kenmerkende elementen, die SWPBS maken wat het is:

1. schoolbrede aanpak op basis van gedeelde waarden;
2. preventie;
3. positieve benadering en het onderwijzen van verwachtingen;
4. besluitvorming op basis van gegevens;
5. samenwerking met ouders en ketenpartners (Goei. et al., 2010).

Om ieder component van SWPBS goed uit te voeren en te handhaven moet een representatief team van leerkrachten worden opgeleid door een SWPBS-coach. Zo'n team noemen we een gedragsteam. Het SWPBS gedragsteam verwerkt gegevens van het SWPBS proces, verspreidt informatie in het team over SWPBS, is aanspreekbaar en ondersteunt collega's op de werkvloer, houdt het databasesysteem bij en bereidt de studiedagen voor met de coach. Leden van het SWPBS gedragsteam, dan wel het hele schoolteam worden getraind in het ontwikkelen en uitvoeren van positieve gedragsverwachtingen, in het onderwijzen van die gedragsverwachtingen, in systemen van positieve bekrachtiging, in besluitvorming op schoolniveau op basis van gegevens in een database, in doelmatige methoden om de gedragsregels in de klas te handhaven, in het aanpassen van het lesprogramma om probleemgedrag te voorkomen en in gedragsfunctieanalyse en positieve bekrachtiging van goed gedrag (Golly & Sprague, 2009).

2.4.1 Schoolbrede organisatie

Doel van SWPBS is om schoolbreed een leerklimaat te realiseren, waarin alle leerlingen optimaal kunnen profiteren van het onderwijs. Voor deze aanpak dient de sociale-

interactietheorie als onderbouwing: wanneer positief gedrag op expliciete en gestructureerde wijze gestimuleerd wordt, maken leerlingen zich dat gewenste gedrag ook eigen. SWPBS leert leraren dat ze allerlei gedragsproblemen in hun klas en in de school als geheel kunnen voorkomen door hun leerlingen gewenst gedrag expliciet aan te leren en de leerlingen allerlei oefenmomenten aan te bieden (Goei et al., 2010). Eenduidigheid is hierbij de leidraad want als verschillende leerkrachten op dezelfde school totaal verschillende benaderingen gebruiken of gedragsverwachtingen hanteren, is dit zeer confuus voor de leerlingen omdat ze dan niet weten wat in de klas of in de openbare ruimtes van hen wordt verwacht. Het is van groot belang om alle vormen van gedrag op de school tegelijk aan te pakken. Veilig gedrag, het tonen van respect en verantwoord gedrag vertegenwoordigen die drie basisregels van gewenste gedragingen op school (Walker, 1995). Deze waarden worden omgezet in concrete verwachtingen die leerkrachten hebben van de leerlingen in de diverse ruimtes van de school.

2.4.2 Gedragsverwachtingen

Het opstellen van gedragsverwachtingen op het niveau van de school en de klas is een belangrijke eerste stap in het ontwikkelen van een doelmatig gedragshandavingsprogramma. Duidelijk geformuleerde gedragsverwachtingen vertellen de leerlingen wat de leerkrachten van hen verwachten. Bovendien sturen ze leerlinggedrag en ondersteunen de taak van de leerkracht (Morgen & Jensen, 1988). Alleen maar ontwikkelen en bekendmaken van wat als goed gedrag wordt beschouwd, betekent nog niet dat de leerlingen zich daaraan zullen houden. Leerkrachten moeten de gedragsverwachtingen formuleren, zichtbaar maken en via rollenspelen en de praktijk aan de leerlingen onderwijzen en herhaaldelijks op terugkomen (Golly & Sprague, 2009). Gedragsverwachtingen op school - en klassenniveau moeten heel duidelijk en concreet zijn zodat de leerlingen weten op welke wijze zij zich in de verschillende ruimtes van de school moeten gedragen. Goede gedragsverwachtingen op schoolniveau moeten aan de volgende criteria voldoen:

- Ze creëren een cultuur van eenduidigheid op school. Heldere verwachtingen creëren voorspelbaarheid en een positieve sfeer. Het is belangrijk dat alle betrokken volwassenen weten welk gedrag wordt verwacht.
- Alle leerlingen zijn erbij betrokken. Bij het opstellen van de gedragsregels op schoolniveau moet met alle groepen en klassen rekening worden gehouden.
- Gebruik positief geformuleerde regels. Als de regel positief geformuleerd is, kunnen leerkrachten makkelijker positieve feedback geven als ze het gedrag zien dat ze graag willen zien en een vergissing van een leerling is makkelijk te corrigeren. Gedragsregels moeten in gedragstermen worden gesteld (Golly & Sprague, 2009).
- Ze zijn gericht op alle vormen van gedrag. Veilig gedrag, het tonen van respect en verantwoord gedrag vertegenwoordigen de drie basisregels van gewenste gedragingen op school (Walker, 1995).
- Alle leerlingen en personeelsleden kennen de gedragsregels (Golly & Sprague, 2009).

Als team van een school moet gezorgd worden voor een matrix met daarin de drie basisregels: veiligheid, respect en verantwoordelijkheid. In de matrix worden de afspraken die gelden in de centrale ruimtes verwerkt. Onderzoek van Taylor-Greene en collega's (1997) heeft aangetoond dat dit soort programma's, gekoppeld aan toezicht en een systeem van positieve feedback, probleemgedrag vermindert en de sfeer op school verbetert.

2.5 SWPBS in de centrale ruimtes

Centrale ruimtes als gangen, het leerplein en het schoolplein zijn ruimtes waar het aantal leerlingen vergeleken met het aantal volwassenen erg groot is en die onoverzichtelijk zijn. Belangrijk is dat de toezichthouder actief rondloopt zodat vaker correct en incorrect gedrag waar te nemen valt, vaker complimentjes uitgedeeld kunnen worden en vaker correcties uitgevoerd kunnen worden. Verder moet de toezichthouder de centrale ruimtes als het ware

scannen en constant om zich heen kijken. Een dergelijke manier van opletten vergroot ook de mogelijkheid om positief contact te leggen bij gewenst gedrag. In tegenstelling tot positief gedrag is positief bekrachtigen niet willekeurig, maar een directe reactie van de leerkracht op een bepaald gedrag van een leerling. Er bestaan manieren om de effectiviteit van positieve bekrachtiging te verhogen. Ten eerste moet de positieve bekrachtiging direct volgen op het gedrag. Ieder uitstel vermindert de kans dat de leerling de beloning in verband brengt met het gedrag dat bekrachtigd dient te worden. Ten tweede moeten strategieën van positieve bekrachtiging consequent zijn, zowel wat betreft het gedrag als de toepassing door alle medewerkers. Ook het corrigeren van ongewenst gedrag moet zo consequent mogelijk gebeuren. Ten derde moet positieve bekrachtiging aan de regel van 4 staat tot 1 voldoen. Na het geven van een corrigerende boodschap moeten 4 complimenten worden gegeven (Golly & Sprague, 2009).

In centrale ruimtes bevinden zich vaak veel leerlingen die vrij bezig zijn en er zijn frequent meer leerlingen dan toezichthouders. De toezichthouders moeten probleemgedrag snel, efficiënt en doelmatig oplossen. Dat de toezichthouder gedrag moet corrigeren en direct weer toezicht moet houden heeft geleid tot de ontwikkeling van de twee-minuten-regel (Golly & Sprague, 2009).

Tabel 2. *De twee-minuten-regel*

PROBLEEM WORDT GESIGNALEERD	
Toezichthouder omschrijft het probleem en geeft de leerling een aanwijzing of correctie of wijst op het gevolg van het gedrag	
<i>Leerling gehoorzaamt</i>	<i>Leerling gehoorzaamt niet</i>
Toezichthouder erkent de medewerking van de leerling (bedankt, geeft compliment of beloning)	Toezichthouder geeft de keuze om alsnog te gehoorzamen (dat wil zeggen: zegt welk gedrag verwacht wordt). Gehoorzaamt de leerling nog niet, dan roept de toezichthouder een ander teamlid te hulp.

Regelmatig vergaderen met alle toezichthouders is essentieel voor de taken van het team, vooral waar het verzamelen van gegevens en implementeren van het interventieprogramma betreft. Het verzamelen en analyseren van de gegevens over gedrag van leerlingen en de planning, ontwikkeling en invoering van het interventieprogramma dat op basis daarvan wordt samengesteld, zijn de belangrijkste taken van het team van toezichthouders (Golly & Sprague, 2009). Het gedrag van alle leerlingen wordt schoolbreed geregistreerd en in kaart gebracht in een databasesysteem. De registratie van gedragsincidenten door middel van gedragsincidentenbriefjes (bijlage 1), geeft scholen zicht op waar, wanneer, hoe laat en bij wie gedragsincidenten plaatsvinden. Deze informatie helpt scholen om gerichte beslissingen te nemen en waar nodig over te gaan tot actie op het niveau van de hele school, een groep of een individuele leerling. Ook geeft deze registratie zicht op de voortgang van de implementatie van SWPBS binnen de school (Baard, 2011).

2.6 SWPBS: evidence based

In de Verenigde Staten hebben meer dan 13.000 Amerikaanse scholen SWPBS geïmplementeerd. Ook in Noorwegen is een aantal jaren geleden gestart met de landelijke invoering van SWPBS in het basisonderwijs. In beide landen is veel onderzoek gedaan en gaande naar SWPBS. Daarmee is SWPBS ook evidence based die bewezen effectief kan worden geïmplementeerd. Dat wil zeggen dat scholen ermee kunnen werken zoals is bedoeld (Barrett, Bradshaw, & Lewis-Palmer, 2008; Muscott, Mann & Lebrun, 2008). Doordat

SWPBS schoolbreed wordt uitgevoerd, hebben de onderzoeksresultaten ook betrekking op de centrale ruimtes van de school.

2.7 Verantwoording van de keuze voor SWPBS

Diverse programma's (preventief en curatief) richten zich op het aanpakken van gedragsproblemen bij leerlingen op school door het bevorderen van sociaal competenten positief gedrag (zoals Pad en Taakspel). Veel van deze programmatische interventies zijn initieel veelbelovend. Ze richten zich op het verminderen van het gedragsprobleem zelf en zijn vaak klasgericht. Het probleem met deze programmatische interventies is dat ze probleemspecifiek zijn en daardoor niet in staat zijn om veelomvattende, duurzame effecten te leveren (Goei et al., 2010). Het doel van dit praktijkonderzoek is om interventies vanuit SWPBS te vinden om de gedragsincidenten in de centrale ruimtes voor de groepen 3 tot en met 8 te laten verminderen. SWPBS wordt schoolbreed ingezet. Het is gericht op het voorkomen van problemen door de omstandigheden te veranderen (omgeving, rooster, gedragsregels), door nieuwe vaardigheden aan te leren (sociale vaardigheden, communicatie, zelfregulatie) en positief gedrag te stimuleren. Aan de basis van SWPBS ligt een vorm van *action planning*, waarbij een team een plan van aanpak ontwerpt, implementeert en evalueert om het schoolklimaat te verbeteren en leerlingen met gedragsproblemen te ondersteunen (Goei et al., 2010). Zowel de onderzoeker als het team van basisschool het Octaaf staan zeer positief tegenover de invoering van SWPBS. De SWPBS gedachte, goed gedrag kun je leren, sluit aan bij de persoonlijke visie. Het ontwikkelen en blijven uitvoeren van doelmatig klassenmanagement en het verbeteren van de schooldiscipline is een doorlopend proces (Golly en Sprague, 2009). De onderzoeker vindt het belangrijk om constant kritisch te kijken naar het klassenmanagement en de orde in de school. Deze methodiek biedt interventies aan om gedrag te kunnen beheersen van alle leerlingen, voor leerlingen die risico lopen op gedragsstoornissen en voor de leerlingen van wie het gedrag storend is (Golly en Sprague, 2009). Een schoolbrede benadering van gewenst gedrag leidt tot een duurzame ontwikkeling van het hele schoolsysteem. Een valkuil is dat onvoldoende ervaring aanwezig is met een schoolbrede aanpak. Een andere valkuil van SWPBS is dat de gewenste effecten niet snel genoeg of duidelijk merkbaar zijn. Een derde valkuil is dat gezamenlijke verantwoordelijkheid ten aanzien van gedragsproblemen niet wordt gevoeld (Van Tuijl & Ruiterkamp, 2011). Het zal duidelijk zijn dat schoolbreed werken aan gedrag veel vraagt van een schoolteam. Ondanks deze kritische noten, staat de onderzoeker zeer gemotiveerd tegenover de implementatie van SWPBS. Het SWPBS implementatietraject op Basisschool het Octaaf is gestart in oktober 2011. De start is gemaakt in de centrale ruimtes en zal volgend schooljaar geïmplementeerd worden in de klassen. Ook pas in die fase zullen leerlingen en ouders actief betrokken worden bij de implementatie van SWPBS.

Hoofdstuk 3: Opzet van het onderzoek

Leeswijzer:

In dit hoofdstuk wordt de opzet van het onderzoek omschreven. Achtereenvolgens is te lezen wat de onderzoekstrategie is (3.1), wie de respondenten zijn (3.2), welke instrumenten worden toegepast (3.3), de onderbouwing van triangulatie en validiteit (3.4) en de communicatie binnen de school (3.5).

3.1 Onderzoekstrategie

Dit praktijkonderzoek is gericht op onderzoek op meso-niveau: de centrale ruimtes van basisschool het Octaaf. Het onderzoek is ontwerpgericht. Dit type is gericht op het via onderzoek en uitproberen van allerlei methodes, trainingen, interventies, procedures et cetera. Het gaat hier dus om een praktische activiteit, namelijk ontwerpen. Maar dat ontwerpen wordt ondersteund door onderzoek (Harinck, 2010). In dit onderzoek zal SWPBS centraal staan en zal worden onderzocht welke interventies uit deze methode geschikt zijn om de gedragsincidenten in de centrale ruimtes te laten verminderen. Als onderzoeksmethoden wordt gekozen voor een combinatie van:

- Quasi-experiment: wordt gebruik gemaakt van een experimentele groep maar de controle groep ontbreekt of is niet goed vergelijkbaar met de experimentele groep.
- Survey-onderzoek: de onderzoeker wil weten hoe een bepaalde populatie over een onderwerp denkt (Harinck, 2010).
- Evaluatieonderzoek

3.2 Respondenten

De data binnen dit onderzoek worden verzameld via observaties, interviews, vragenlijsten, documentanalyse en enquêtes. De respondenten zijn de 12 leerkrachten van de groepen 3 tot en met 8 van basisschool het Octaaf. (N=12)

Ondanks dat SWPBS schoolbreed wordt ingezet, zijn de leerkrachten uit groep 1 en 2 voor dit onderzoek bewust uitgesloten. De reden hiervoor is dat de gedragsverwachtingen in de centrale ruimtes verschillen tussen de onderbouwgroepen en de boven- en middenbouwgroepen. Hierbij moet men denken aan het gebruik van het leerplein (kleuters spelen in hoeken, midden- en bovenbouw leerlingen beoefenen studievaardigheden in deze ruimte), het schoolplein (kleuters spelen alleen met de eigen groep op het plein, midden- en bovenbouwleerlingen tegelijk) en de kapstokken (kleuters hebben een verrijdbare kapstok die de klas in wordt gebracht, midden- en bovenbouwleerlingen hebben vaste kapstokken).

3.3 Instrumenten

De instrumenten die in dit onderzoek worden gebruikt zijn: gedragsincidentenbriefjes (bijlage 1), checklist toezicht algemene ruimtes (bijlage 2), SDQ-lijst (bijlage 3), les in eenduidigheid (bijlage 4) en enquête het geven van positieve feedback; erkennen en belonen van gewenst gedrag (bijlage 5).

Tabel 3. *Onderzoeksinstrumenten*

Instrument	Doel? Wat 'meet' het instrument?	Waar komt het instrument vandaan?
1.Document analyse	Gegevens over gedrag van leerlingen, probleemgebieden/momenten en leerlingen met probleemgedrag. Tevens meet het ook bij welke leerkracht(en) de incidenten veel/weinig voordoen.	Gedragsincidentenbriefjes, leerlingvolgsysteem en SDQ – lijst.
2.Vragenlijst	De gedragsverwachtingen van de leerkrachten van basisschool het	Bestaand instrument: les in eenduidigheid, (blz 51) ¹

leerkrachten	Octaaf van leerlingen in de centrale ruimtes. Inzicht krijgen in de ervaringen van het team van basisschool het Octaaf met betrekking tot de gedragsincidenten in de school.	Evidence based instrument.
3.Literatuur onderzoek	De basisprincipes en achtergronden van SWPBS, implementatie SWPBS in centrale ruimtes, rol van de leerkracht en SWPBS, inrichting van de centrale ruimtes in een school en SWPBS, ondersteuningsbehoeften van leerlingen om het gewenste gedrag te realiseren, behaalde onderzoeksresultaten met betrekking tot SWPBS.	Boeken, artikelen en websites op HBO, Master en Wetenschappelijk niveau, nationaal en internationaal.
4.Observatie in de centrale ruimtes	Observeren van het gedrag van de leerlingen van basisschool het Octaaf op het schoolplein, actief toezicht houden.	Bestaand instrument: actief toezicht houden in centrale ruimtes (blz 97 en 98) ¹ Gedragsincidentenbriefjes.
5.Checklist leerkrachten	Vaststellen welke doelen en welke systematische plannen om toezicht te houden, ingevoerd moeten worden.	Bestaand instrument: checklist voor toezicht op algemene ruimtes. (blz. 95 en 96) ¹ Evidence based instrument.
6.Enquête leerkrachten	Achterhalen welke strategieën gebruikt gaan worden om goed gedrag te bevorderen.	Bestaand instrument: het geven van positieve feedback; erkennen en belonen van gewenst gedrag. (blz.72) ¹ Evidence based instrument.

¹ Golly, A., & Sprague, J. (2009). *Positive Behavior Support*. Uitgeverij Pica.

3.4 Onderbouwing triangulatie en validiteit

Een heel belangrijk kwaliteitscriterium in het praktijkonderzoek is de triangulatie, het gebruik van meerdere gegevens. Triangulatie kan betrekking hebben op *verschillende typen informanten of op het soort informatiebron* (Harinck, 2010). In dit onderzoek is bewust gekozen voor één type informanten. Het implementatietraject van SWPBS duurt gemiddeld drie jaar. Basisschool het Octaaf heeft besloten om pas in het tweede implementatiejaar ouders en leerlingen hierbij actief te betrekken. Dit besluit is genomen om eerst de SWPBS organisatie binnen basisschool het Octaaf vorm te geven. Ook het betrekken van de SWPBS-coach als informatiebron is achterwege gelaten vanwege de mogelijkheid van belangenverstrengelingen. In dit onderzoek wordt getrianguleerd op basis van verschillende soorten instrumenten. Triangulatie vindt plaats doordat alle respondenten gebruik maken van alle instrumenten die ingezet worden (bijlage 1 tot en met 4). Door dezelfde lijsten in te vullen en dezelfde vragen te beantwoorden wordt triangulatie gewaarborgd. De begrippen die in de diverse instrumenten voorkomen zijn vooraf besproken met alle leerkrachten zodat dezelfde inhoud aan is gegeven en het zo min mogelijk op een andere wijze kan worden geïnterpreteerd.

De kwaliteit van een operationalisatie, vastgelegd in het onderzoeksinstrument, wordt uitgedrukt met de begrippen, betrouwbaarheid en validiteit van de operationalisering. Met betrouwbaarheid wordt verwezen naar de haalbaarheid, de nauwkeurigheid van een meting (Harinck, 2010). Doordat de gedragsincidentenbriefjes na ieder voorkomend gedragsincident in de centrale ruimtes worden ingevuld door de leerkrachten, wordt gekeken of door

invoering van SWPBS de gedragsincidenten afnemen in de centrale ruimtes. De overige toegepaste instrumenten zijn bestaande evidence based instrumenten of worden standaard door SWPBS professionals in de praktijk toegepast. Alle instrumenten zijn gevalideerd. Dat wil zeggen dat de instrumenten werkelijk meten wat voor dit onderzoek wordt onderzocht.

3.5 Communicatie binnen de school

De communicatie binnen basisschool het Octaaf wordt geborgd door maandelijkse SWPBS gedragsteamvergaderingen. Het SWPBS gedragsteam verwerkt gegevens van het SWPBS proces, verspreidt informatie in het team over SWPBS, is aanspreekbaar en ondersteunt collega's op de werkvloer, houdt het databasesysteem bij en bereidt de studiedagen voor met de coach. Door deze informatie-uitwisseling wordt verondersteld dat bij de leerkrachten draagvlak en betrokkenheid aanwezig is voor het onderzoek. Verder heeft de school maandelijks een teamvergadering en zijn vier SWPBS studiedagen gereserveerd door het jaar heen, waarbij de onderzoeker de kans heeft om informatie uit te wisselen of een presentatie te houden over de tot dan toe verzamelde gegevens van het onderzoek.

Hoofdstuk 4: Resultaten

Leeswijzer:

In dit hoofdstuk worden de resultaten van het onderzoek weergegeven. De resultaten worden weergegeven aan de hand van drie onderdelen; nulmeting (4.1), wenselijke situatie (4.2) en een eindmeting (4.3). Als leidraad voor dit hoofdstuk worden de onderzoeksvragen genomen.

4.1 Nulmeting

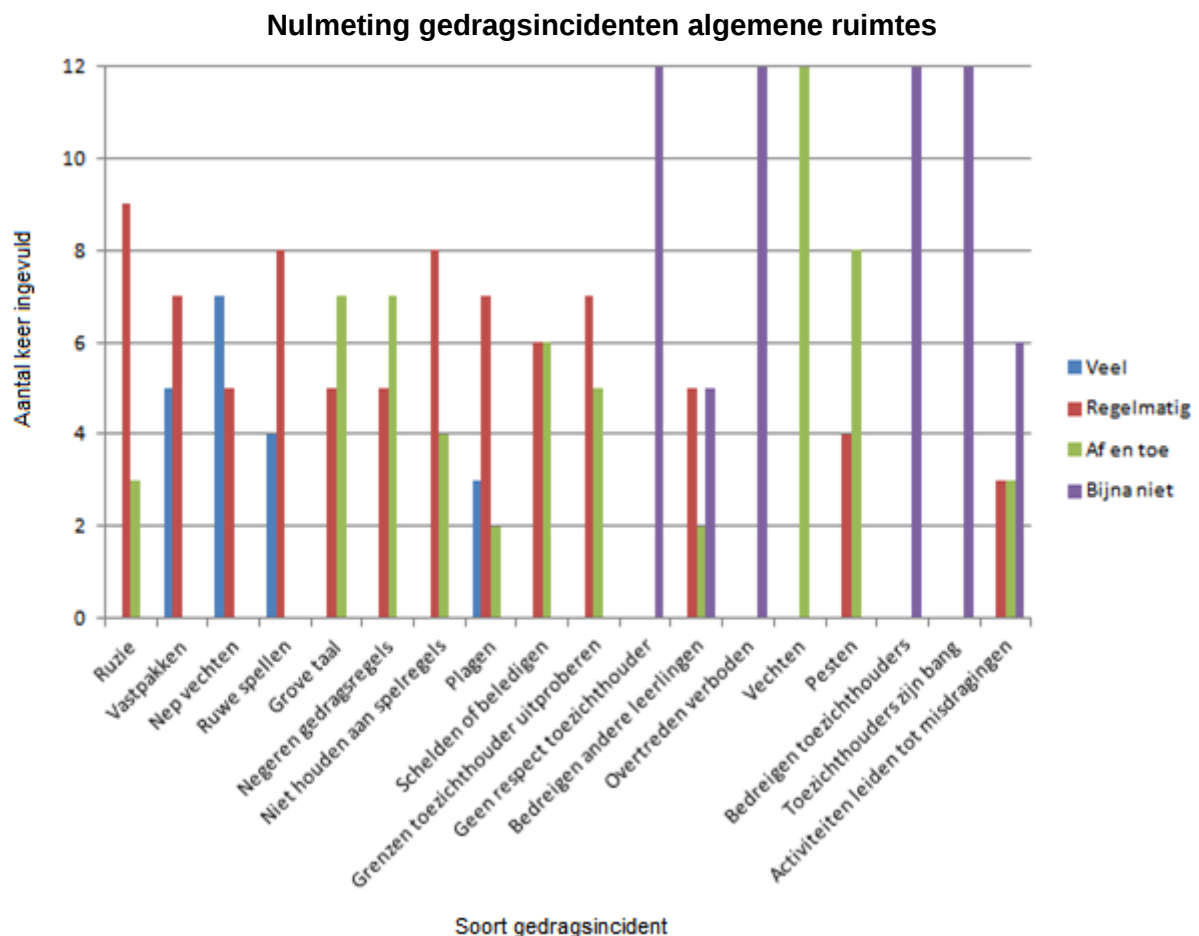
Deze alinea geeft de resultaten weer die antwoord geven op onderzoeksvraag 2: Welke gedragsincidenten zijn zichtbaar voor invoering van SWPBS op basisschool het Octaaf in de centrale ruimtes?

Deelvraag:

2.1 Wat verstaan de leerkrachten van groepen 3 tot en met 8 van basisschool het Octaaf onder gedragsincidenten?

Instrument: Checklist leerkrachten het Octaaf (Bijlage 2)

Om te onderzoeken welke gedragsincidenten een rol spelen op basisschool het Octaaf heeft de onderzoeker door alle leerkrachten van de groepen 3 tot en met 8 van basisschool het Octaaf een checklist laten invullen om te onderzoeken wat deze 12 leerkrachten onder gedragsincidenten verstaan en welke van deze gedragsincidenten volgens deze leerkrachten zichtbaar zijn in de praktijk. De uitkomsten zijn weergegeven in een grafiek (figuur 3).

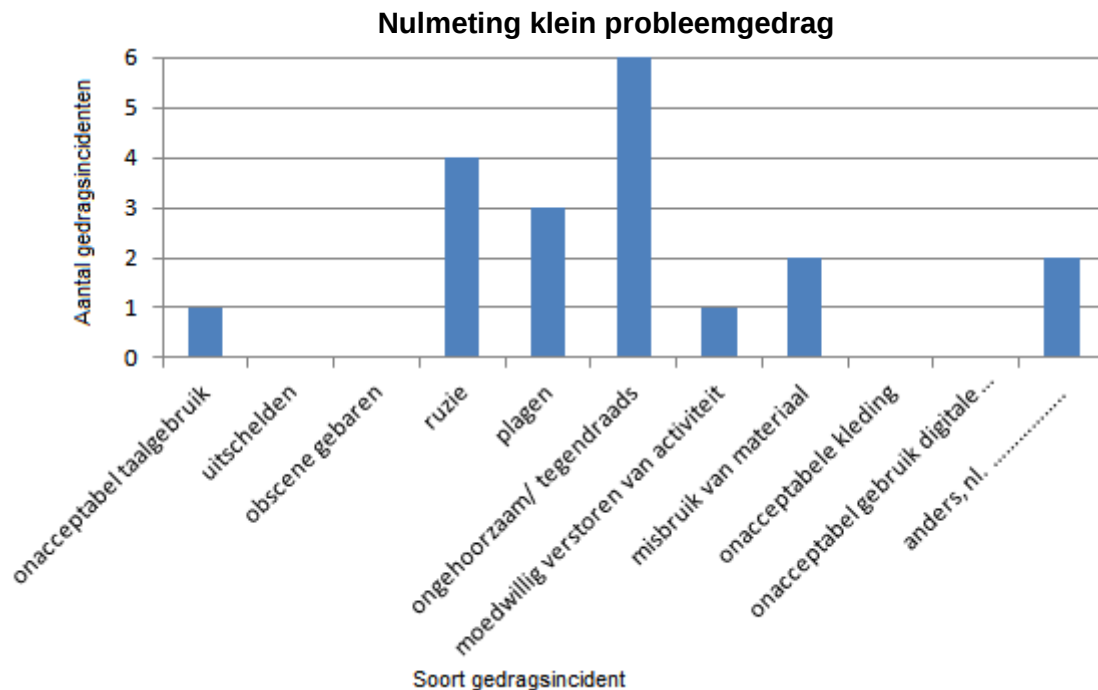

Figuur 3. Gedragsincidenten in algemene ruimtes in februari 2012.

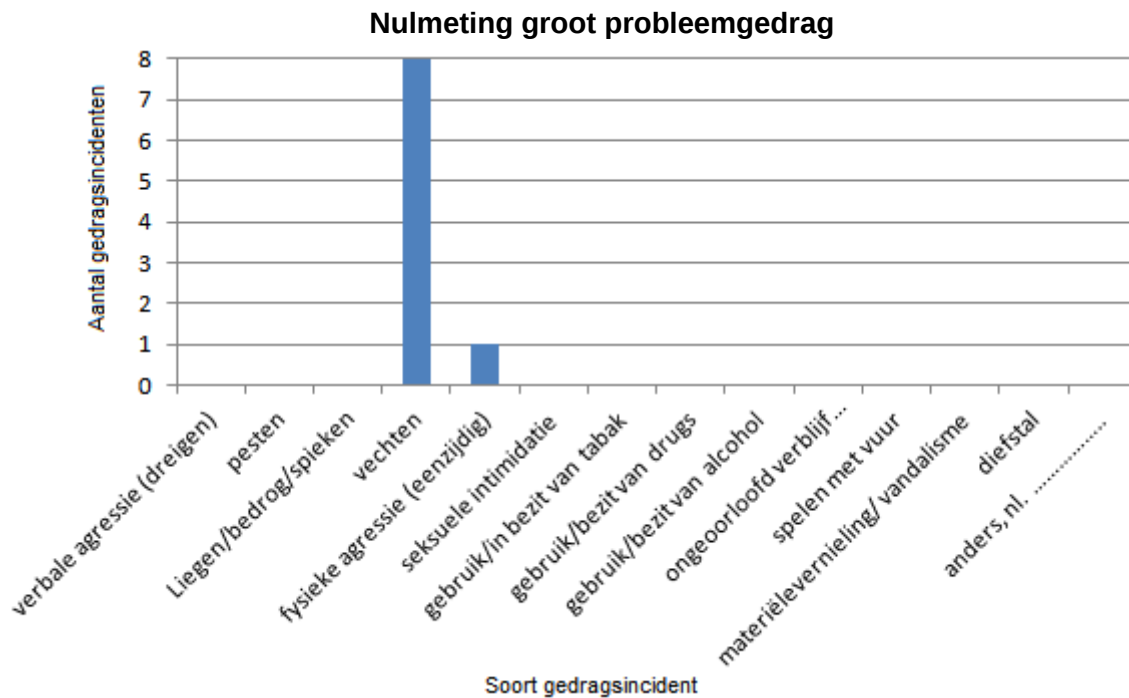
Uit de grafiek is af te lezen dat het bedreigen van toezichthouders, het overtreden van verboden, geen respect hebben voor de toezichthouder en toezichthouders zijn bang voor sommige leerlingen niet aan de orde zijn op basisschool het Octaaf en dat leerkrachten dit niet verstaan onder gedragsincidenten die zichtbaar zijn op basisschool het Octaaf. De grootste punten van aandacht die door de leerkrachten van basisschool het Octaaf worden verstaan onder gedragsincidenten zijn de volgende; leerlingen zitten aan elkaar, leerlingen doen alsof ze vechten, leerlingen doen ruwe spellen en leerlingen plagen andere leerlingen. Verder is af te lezen dat 13 van de 18 punten gescoord worden met regelmatig (dagelijks). Vastgesteld kan worden dat door de leerkrachten van basisschool het Octaaf wel veel gedragsincidenten worden waargenomen en dat behalve de punten 11, 13, 16 en 17 alle punten als gedragsincident worden ervaren en voorkomen.

Instrument: Gedragsincidentenbriefjes (Bijlage 1)

Voor het registreren van de gedragsincidenten maken de leerkrachten van basisschool het Octaaf gebruik van gedragsincidentenbriefjes. Hierop kunnen de leerkrachten aangeven welke gedragsincidenten zich hebben voorgedaan. Figuur 4 en 5 geven aan welke gedragsincidenten in de maand februari door de leerkrachten zijn waargenomen.

Figuur 4. Aantal incidenten klein probleemgedrag per soort in februari 2012.

Figuur 5. Aantal incidenten groot probleemgedrag per soort in februari 2012.

De resultaten van de gedragsincidentenbriefjes komen overeen met de checklist die is ingevuld door de leerkrachten van basisschool het Octaaf. Kleine incidenten komen vaker voor dan grote incidenten. De kleine incidenten die voorkomen, komen overeen met het type gedragsincidenten die uit de checklist naar voren zijn gekomen (zie figuur 3); ruzie, plagen, ongehoorzaam/tegendraads en vechten.

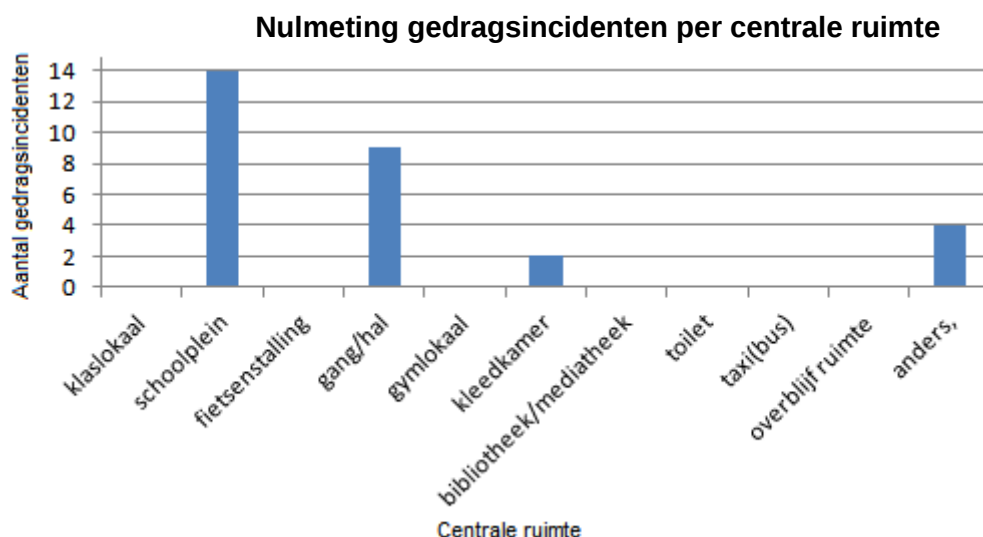
Deelvraag:

2.2 Welke gedragsincidenten worden voor invoering van SWPBS door de leerkrachten van groep 3 tot en met 8 in de centrale ruimtes waargenomen?

Instrument: Gedragsincidentenbriefjes (Bijlage 1)

Om antwoord te geven op deze vraag is gebruik gemaakt van de gedragsincidentenbriefjes. Deze registraties worden bijgehouden door een databaseprogramma dat een overzicht geeft van de gedragsincidenten die plaatsvinden op basisschool het Octaaf. Tevens geeft deze registratie weer welke gedragsincidenten plaatsvinden, wanneer deze gedragsincidenten plaatsvinden en waar deze gedragsincidenten plaatsvinden. In februari zijn de leerkrachten van basisschool het Octaaf begonnen met het bijhouden van de gedragsincidenten door middel van de gedragsincidentenbriefjes. Deze gegevens zijn gebruikt als nulmeting voor de gedragsincidenten die plaatsvinden op basisschool het Octaaf.

In figuur 6 is af te lezen waar de gedragsincidenten van basisschool het Octaaf in de maand februari hebben plaatsgevonden. Af te lezen is dat de meeste incidenten deze maand hebben plaatsgevonden op het schoolplein, maar ook de hal/gang is een centrale ruimte waar veel gedragsincidenten voorkomen. De centrale ruimtes die onder 'anders' behoren zijn voor basisschool het Octaaf; het leerplein en de kapstokken.

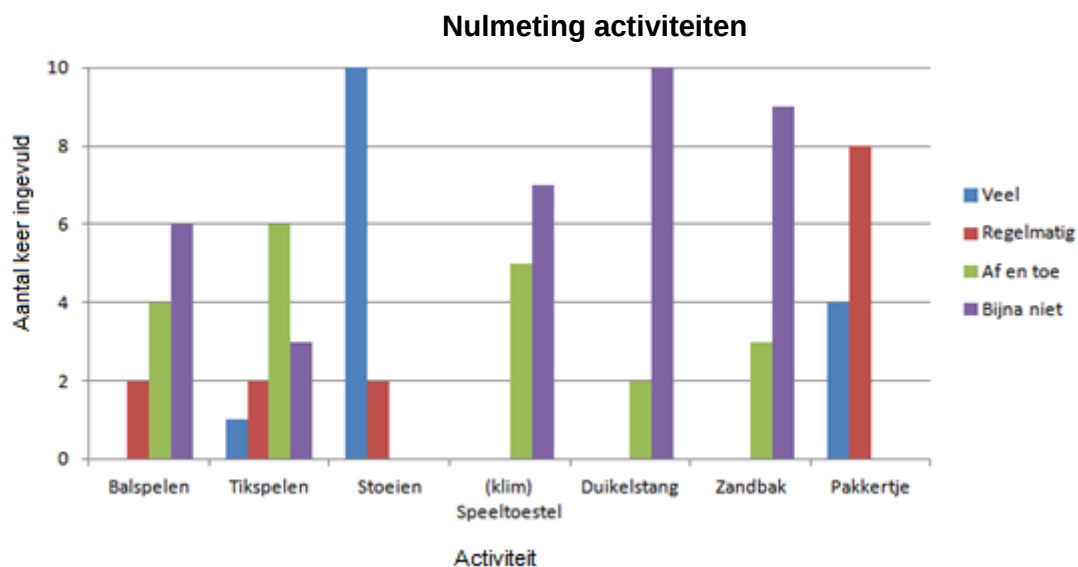

Figuur 6. Aantal incidenten per centrale ruimte in februari 2012.

In figuur 4 en 5 is af te lezen welke gedragsincidenten van basisschool het Octaaf in de maand februari hebben plaatsgevonden. Af te lezen is dat in de maand februari meer klein probleemgedrag voorkomt dan groot probleemgedrag. Verder is af te lezen dat ongehoorzaam/tegendraads in de maand februari het meest voorkomende incident is (zie ook vorige deelvraag).

Instrument: Observatie in centrale ruimtes (Bijlage 2)

Alle leerkrachten van basisschool het Octaaf hebben in februari observaties gedaan op het schoolplein. Deze observaties zijn bijgehouden via het instrument *actief toezicht houden in de centrale ruimtes*. In de grafiek is weergegeven welke activiteiten op het schoolplein leiden tot gedragsincidenten.

Figuur 7. Activiteiten op het schoolplein die kunnen leiden tot probleemgedrag in februari 2012.

Uit figuur 7 is af te lezen dat de meeste gedragsincidenten op het schoolplein ontstaan door stoeien en pakkertje. Het stoeien kan gezien worden als voor de grap worstelen. Tijdens het pakkertje wordt door de leerlingen achter elkaar aangerend en is het de bedoeling elkaar vast te pakken. De activiteiten tikspelen en balspelen zijn ook uit de observaties naar voren

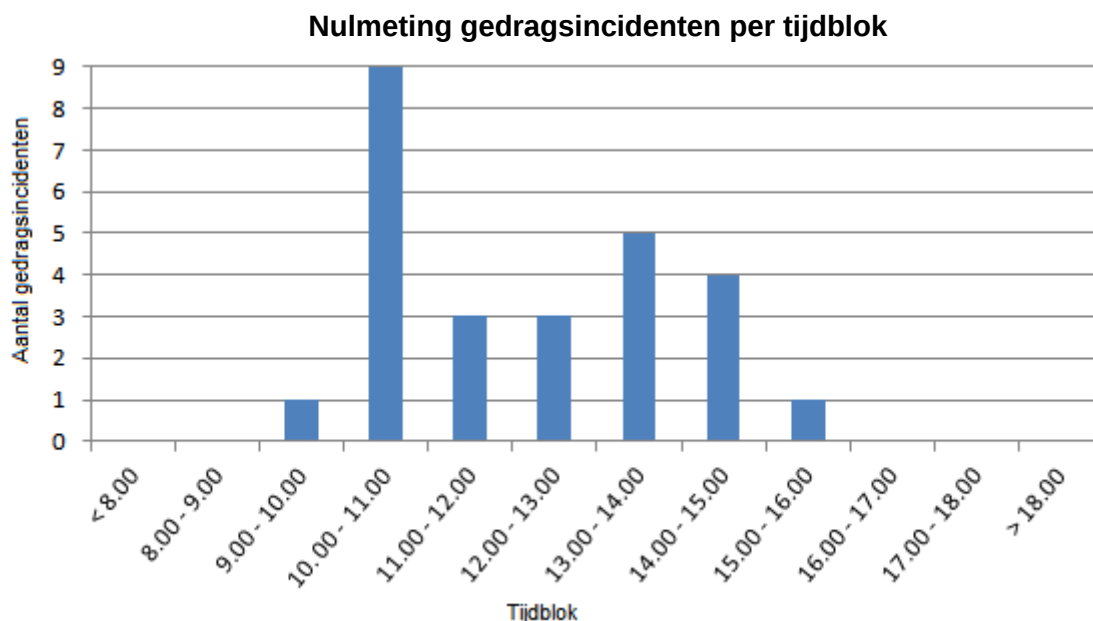
gekomen als activiteiten die uitmondten in gedragsincidenten. Deze uitkomsten komen deels overeen met de uitkomsten uit het instrument: *Checklist leerkrachten het Octaaf (figuur 3)*. Hier werd als veel voorkomend gedragsincident het aan elkaar zitten, gescoord als vaak. Ook komt hieruit naar voren dat bepaalde activiteiten op spellen regelmatig leiden tot gedragsincidenten.

Deelvraag:

2.3 Op welke momenten komen de waargenomen gedragsincidenten in de centrale ruimtes voor?

Instrument: Gedragsincidentenbriefjes (Bijlage 1)

Doordat de leerkrachten van basisschool het Octaaf bij het invullen van de gedragsincidentenbriefjes ook noteren op welk tijdstip het gedragsincident zich heeft voorgedaan, ontstaat in het databaseprogramma een duidelijk overzicht op welke tijdstippen zich gedragsincidenten voordoen. Figuur 8 geeft het aantal incidenten per tijdblok weer. De pauze op basisschool het Octaaf vindt plaats van 10.05 uur tot 10.25 uur. Te zien in de grafiek is dat tussen 10.00 uur en 11.00 uur het aantal incidenten het hoogst is. Tussen 13.00 uur en 14.00 uur komen eveneens veel incidenten voor. De leerlingen van basisschool het Octaaf komen na de middagpauze tussen 13.00 uur en 13.15 uur weer terug op school en in de klassen. Opvallend is dat bij het uitgaan van de school, om 15.15 uur, weinig incidenten plaatsvinden.

Figuur 8. Aantal incidenten per tijdblok in februari 2012.

Instrument: Observatie in centrale ruimtes (Bijlage 2)

In figuur 7 is af te lezen dat uit observatie is gebleken dat wel degelijk gedragsincidenten voorkomen op het schoolplein. Deze gegevens geven een beeld welke activiteiten leiden tot gedragsincidenten en dat de gedragsincidenten werkelijk voorkomen.

Samengevat betekent dit dat op basisschool het Octaaf meer kleine dan grote gedragsincidenten voorkomen en dat deze gedragsincidenten zich voornamelijk voordoen op het schoolplein en de hal tussen 10.00 uur en 11.00 uur en 13.00 uur en 14.00 uur. De meest voorkomende gedragsincidenten zijn ruzie, plagen, ongehoorzaam/tegendraads en vechten.

4.2 Wenselijke situatie

Deze alinea geeft de resultaten weer die antwoord geven op onderzoeksvraag 3: Wat is wenselijk gedrag van de leerlingen in de centrale ruimtes van basisschool het Octaaf?

Deelvragen:

3.1 Welk gedrag vinden de leerkrachten van groepen 3 tot en met 8 wenselijk in de centrale ruimtes?

3.2 Welke gedragsafspraken moeten naar aanleiding van het wenselijke gedrag in de centrale ruimtes worden opgesteld?

Instrument: Vragenlijst leerkrachten het octaaf (Bijlage 4), SDQ-lijst (Bijlage 3) & Checklist leerkrachten het Octaaf (Bijlage 2)

Om antwoord te krijgen op deze deelvraag heeft de onderzoeker alle leerkrachten van groep 3 tot en met 8 het evidence based instrument *een les in eenduidigheid* (Bijlage 4) laten invullen. Dit instrument geeft weer welke gedragsverwachtingen de leerkrachten hanteren om het wenselijke gedrag van leerlingen te realiseren. Het is van groot belang om alle vormen van gedrag op de school tegelijk aan te pakken. Veilig gedrag, het tonen van respect en verantwoord gedrag vertegenwoordigen die drie basisregels van gewenste gedragingen op school (Walker, 1995). Deze waarden worden omgezet in concrete verwachtingen die leerkrachten hebben van de leerlingen in de diverse centrale ruimtes van de school. Basisschool het Octaaf heeft gekozen voor vier waarden; veiligheid, respect, verantwoordelijkheid en eigenheid. Deze waarden zullen door de onderzoeker verwerkt worden in de matrix van gedragsverwachtingen.

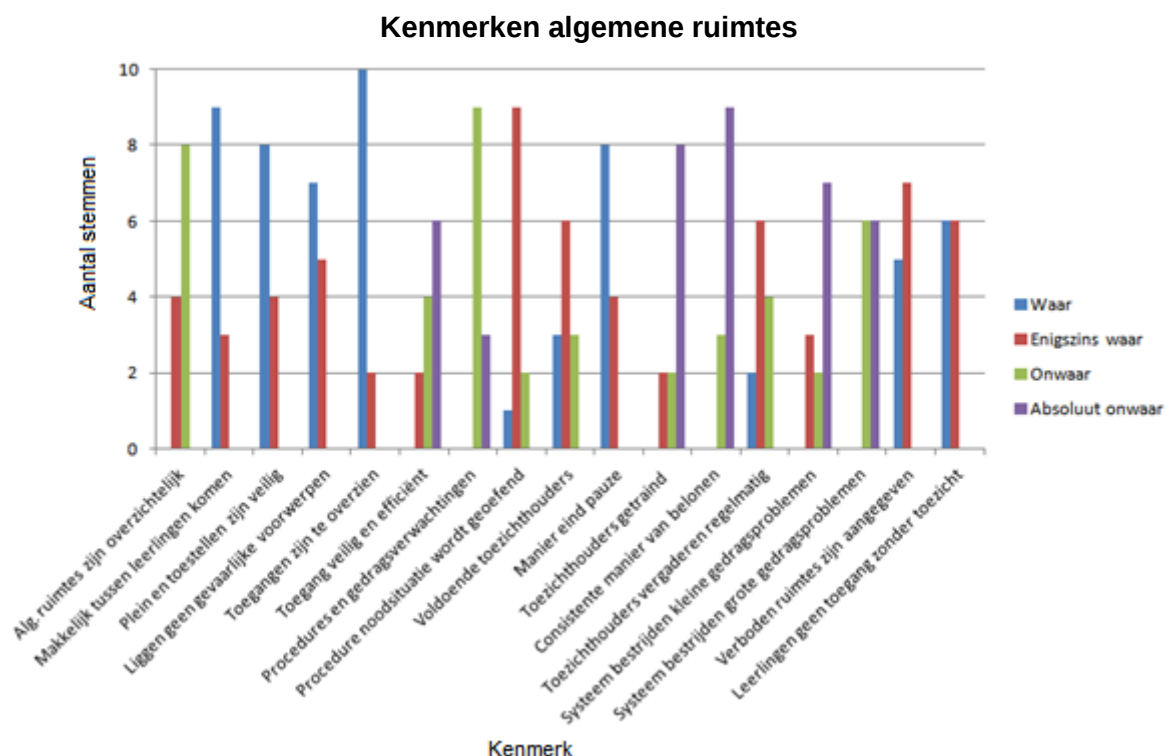
In de eerste kolom van figuur 9 wordt voor de totale problemen aangegeven in welke mate geen, enige of ernstige problemen door de leerkracht(en) ervaren worden. Vervolgens wordt dit gespecificeerd voor de subschalen emotionele problemen, gedragsproblemen, hyperactiviteit, problemen met leeftijdgenootjes en problemen in het sociaal gedrag. Uit de SDQ-lijst (figuur 9) is af te lezen dat het grootste aantal leerlingen van basisschool het Octaaf zich bevinden in het groene gedeelte van de piramide (zie figuur 2 op pagina 11). Voor de implementatie van SWPBS heeft dit tot gevolg dat de eerste interventies die opgesteld gaan worden, effectief zijn voor gemiddeld 85% van de leerlingen.

Figuur 9. Status SDQ op basisschool het Octaaf.

Alle leerkrachten van de groepen 3 tot en met 8 van basisschool het Octaaf hebben het evidence based instrument *checklist voor toezicht op algemene ruimtes ingevuld*. De lijsten zijn geanalyseerd, geëvalueerd en er zijn doelen vastgesteld.

In figuur 10 is af te lezen dat de punten 6, 7, 11, 12, 14 en 15 de meeste aandacht verdienen. Deze punten worden door de leerkrachten als absoluut onwaar gescoord. Deze gegevens zijn verwerkt in de matrix van gedragsverwachtingen en vertaald naar leerkrachtgedrag.

Figuur 10. Kenmerken van algemene ruimtes volgens leerkrachten.

Bovenstaande gegevens zijn verwerkt en geanalyseerd. Met de verzamelde gegevens is een matrix van gedragsverwachtingen opgesteld. (zie tabel 4)

Tabel 4. De matrix van gedragsverwachtingen voor groepen 3 tot en met 8

Ruimte	Basiswaarde 1 Veiligheid	Basiswaarde 2 Respect	Basiswaarde 3 verantwoordelijkheid	Basiswaarde 4 Eigenheid
Schoolbreed	Ik let goed op. Ik loop rustig. Ik houd rekening met een ander. Handen en voeten houd je bij jezelf.	Ik houd rekening met een ander. We gebruiken nette woorden. Ik ben aardig en spreek nette taal.	Ik meld het als iets stuk/op/leeg is qua spullen/materiaal. Ik zeg stop als ik iets niet wil. Ik ga zorgvuldig om met materialen en laat alles netjes achter. Afval gooi ik in de prullenbak. Ik bezoek alleen de website die ik nodig heb.	Ik mag zijn wie ik ben. Ik mag trots zijn op wie ik ben.
Algemene ruimtes:kamer IB/directeur	Ik laat kasten en lades in de IB, directie en administratiekamer dicht. Ik loop rustig. We laten daar de computer uit.	Ik laat andere leerlingen doorwerken. Ik los problemen op een goede manier op. Ik kom alleen in ruimtes met toestemming. Ik klop voor ik naar binnen ga.	Ik laat de ruimte netjes achter. Ik ben zorgvuldig met de materialen. Ik meld het aan de leerkracht als ik het zelf niet op kan lossen. Ik blijf op mijn plaats. Ik gebruik de computer voor mijn opdracht. Ik vraag toestemming	Ik werk aan mijn eigen taak. Ik werk zelfstandig.

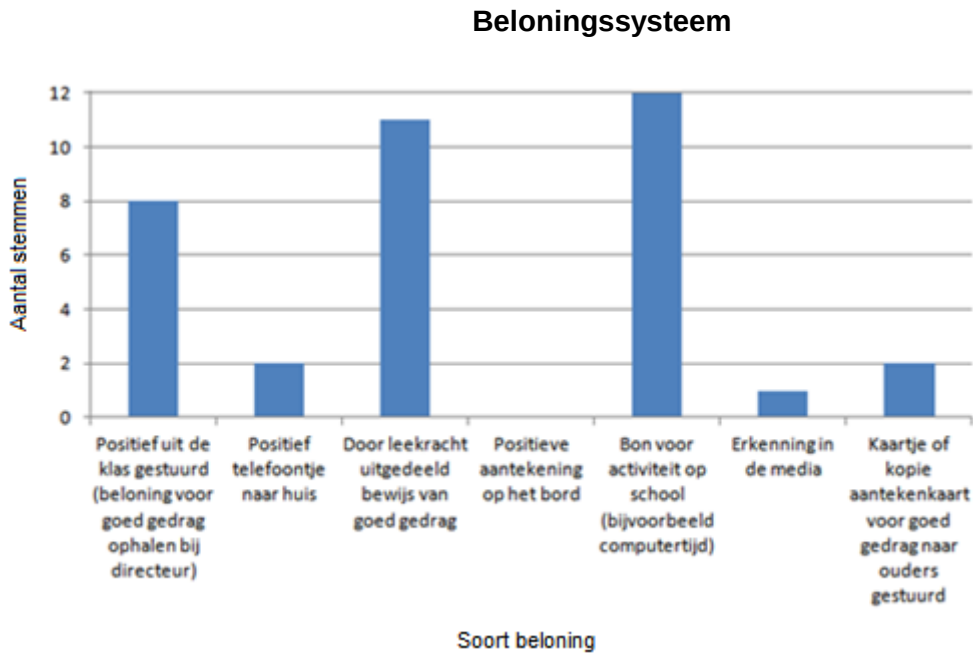
			om iets te mogen gebruiken van een ander.	
Schoolplein	Groep 1/2/3 toestel klein, 4 t/m 8 groot. We spelen tot de begrenzing. Balspelen alleen met de hand. We gaan in een rij staan bij binnenkomst. Het schoolplein is fietsvrij.	Ik stop als iemand dat zegt.	Zand blijft in de zandbak. Lopen om de perkjes. Als je een probleem ziet vraag je hulp aan de pleinwacht. Alleen naar beneden glijden op de glijbaan.	
Fietsenstalling	Rustig in de fietsenstalling en direct lopen naar het plein.		Je zit alleen aan je eigen fiets. Je loopt met de fiets aan de hand.	
Gymlokaal	Ik ga alleen met toestemming op de materialen.	We moedigen elkaar aan, houden ons aan de spelregels en helpen elkaar.	Het materialenmagazijn is alleen toegankelijk onder begeleiding.	Ik ben trots op wat ik al kan/mijn prestaties.
Kleedkamer	Ik let bij het omkleden op mezelf.	Ik help een ander als ik zelf klaar ben.	Ik let goed op mijn eigen spullen, stop deze in mijn tas en hang ze op.	Ik ben trots omdat mijn spullen netjes zijn opgeruimd.
Leerpleinen	Ik sluit de leerpleindeur. (deur naar de theaterzaal)	Ik werk door en laat andere leerlingen doorwerken. Ik los problemen op een goede manier op. Ik gebruik mijn liniaalstem.	Ik laat de ruimte netjes achter. Ik ben zorgvuldig met de materialen. Ik meld het aan de leerkracht als ik het zelf niet op kan lossen. Ik blijf op mijn plaats. Ik gebruik de computer voor mijn opdracht.	Ik werk aan mijn eigen taak. Ik werk zelfstandig.
Vide	Ik loop rustig. Ik mag alleen met toestemming naar de vide gaan.	Ik werk stil. Ik werk door en laat andere leerlingen doorwerken.	Ik trek mijn schoenen uit.	
Theaterzaal	Ik kom alleen op het podium als het mag. Als ik binnenkom ga ik zitten.	Ik heb aandacht voor de presentatie.	Ik vraag toestemming als ik aan andermans spullen kom.	Ik mag trots zijn op mijn presentatie.
Toiletten		Ik ga alleen naar het toilet.	Ik was mijn handen. Ik laat het toilet schoon/netjes achter.	

Deelvragen:

3.3 Welk leerkrachtgedrag is nodig om wenselijk gedrag te stimuleren?

Instrument: Enquête leerkrachten basisschool het Octaaf (Bijlage 5)

Voor het stimuleren van wenselijk gedrag is het belangrijk om het gebruik van methoden van positieve bekrachtiging op school te onderzoeken. Om een schoolbreed eenduidig systeem van waardering in kaart te brengen in een enquête uitgezet *het geven van positieve feedback; erkennen en belonen van gewenst gedrag* (Bijlage 5) door de leerkrachten van basisschool het Octaaf laten invullen.

Figuur 11. Voorkeur beloningen leerkrachten.

Uit figuur 11 is af te lezen dat de leerkrachten van basisschool het Octaaf als beloning voor de leerling die gewenst gedrag laat zien, kiezen voor:

1. Bon voor activiteit op school
2. Door leerkracht uitgedeeld bewijs van goed gedrag
3. Positief uit de klas gestuurd (beloning voor goed gedrag ophalen bij directeur)

De onderzoeker heeft een beloningskaartje ontworpen dat leerkrachten kunnen uitdelen als bewijs van goed gedrag. Deze beloningskaartjes kunnen leerlingen omzetten in een bon voor activiteiten op school. De activiteiten zijn opgesteld in samenwerking met de leerlingen, zoals bijvoorbeeld: een kwartier naar het voetbalveld, een kwartier op de computer, een filmpje bekijken op het digitaal schoolbord of een gezelschapsspel spelen. Het beloningskaartje is bedrukt met het schoolsymbool voor SWPBS (figuur 12). Het beloningssysteem op schoolniveau is een belangrijk onderdeel van leerkrachtgedrag om gewenst gedrag te stimuleren.

Figuur 12. Het beloningskaartje.

Instrument: Checklist leerkrachten het Octaaf (Bijlage 2)

Uit figuur 12 is af te lezen dat de punten 6, 7, 11, 12, 14 en 15 de meeste aandacht verdienen.

6. Naar en van algemene ruimtes lopen gaat veilig en efficiënt. (snel, ordelijk, vaste routes en gedrag enzovoort)
7. Procedures en gedragsverwachtingen voor het betreden en verlaten van algemene ruimtes zijn voor alle leerlingen ontwikkeld en onderwezen en met hen geoefend.
11. De toezichthouders op de algemene ruimtes zijn dit schooljaar nog getraind in actieve methoden en technieken van toezicht.
12. In alle algemene ruimtes bestaat voor alle situaties een systeem van bekrachtiging. (dat wil zeggen een consistente manier van complimenten/beloningen uitdelen)
14. Er bestaat een systeem om kleine gedragsproblemen die zich in algemene ruimtes voordoen, te bestrijden en dit is met alle toezichthouders geoefend.
15. Er bestaat een systeem om grote gedragsproblemen die zich in algemene ruimtes voordoen, te bestrijden en dit is met alle toezichthouders geoefend.

Deze punten van leerkrachtgedrag zijn nodig om het wenselijk gedrag van leerlingen in de centrale ruimtes te stimuleren. Door het opstellen van de matrix van gedragsverwachtingen zijn alle verwachtingen voor alle partijen duidelijk. Samen met het beloningssysteem dekt dit alle punten die naar voren zijn gekomen uit de checklist. De leerkrachten van basisschool het Octaaf volgen een SWPBS scholing en de verwachtingen worden door de leerkrachten via rollenspelen in de praktijk aan de leerlingen onderwijzen en hier wordt herhaaldelijk op teruggekomen.

4.3 Eindmeting

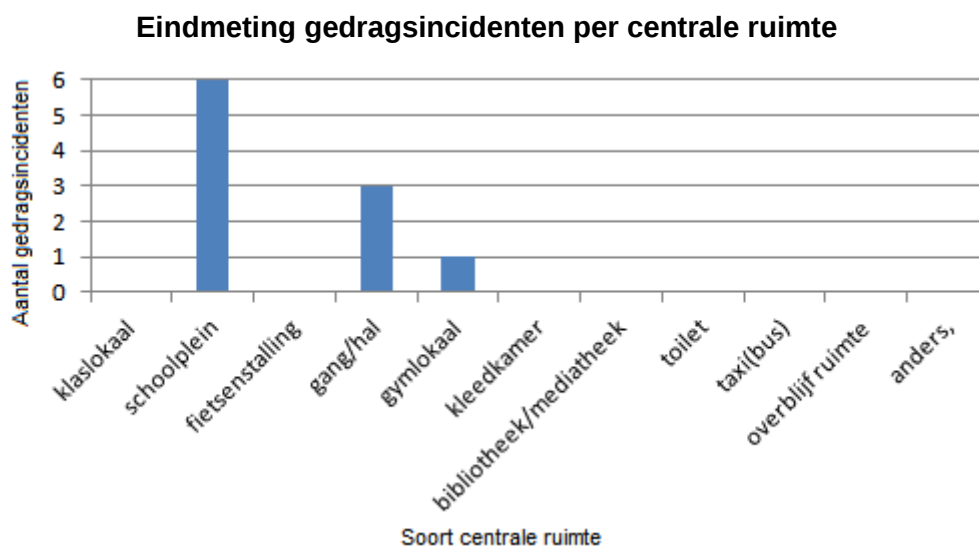
Deze alinea geeft de resultaten weer die antwoord geven op onderzoeksvraag 4: Welke gedragsincidenten zijn zichtbaar na invoering van SWPBS op basisschool het Octaaf in de centrale ruimtes?

Deelvragen:

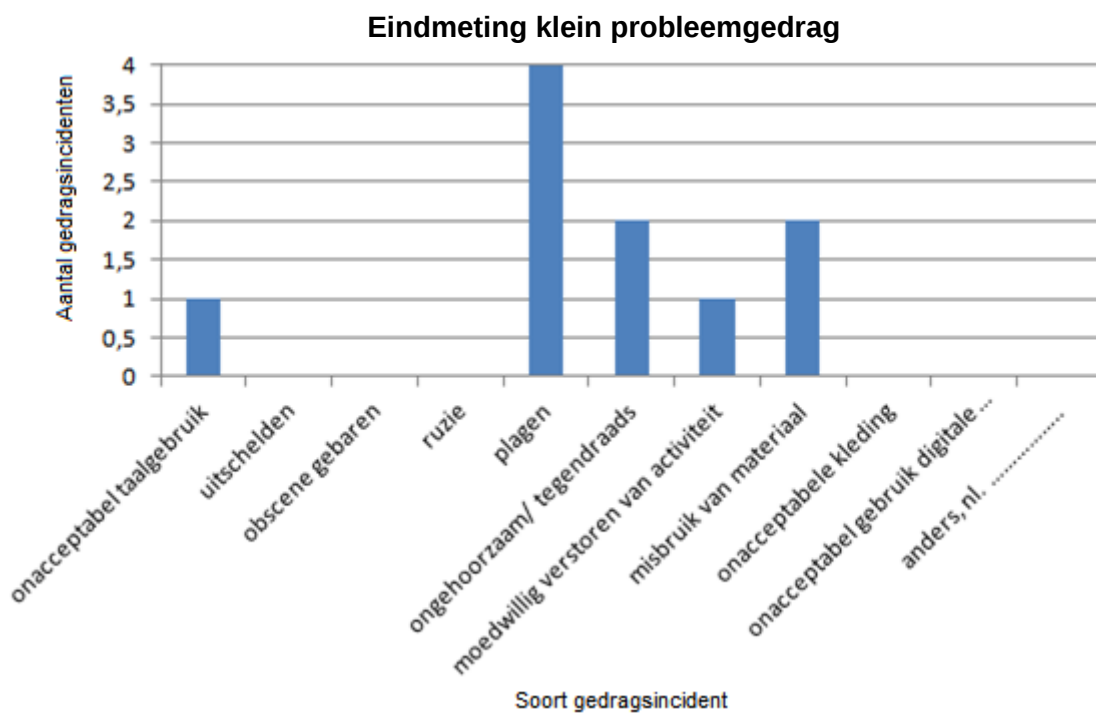
4.1 Welke gedragsincidenten in de centrale ruimtes worden na de start van de invoering van SWPBS door de leerkrachten van groep drie tot en met acht waargenomen?

Instrument: Gedragsincidentenbriefjes (Bijlage 1)

De afgelopen maanden hebben de ontwikkelingen op basisschool het Octaaf niet stilgestaan omtrent de implementatie van SWPBS. In bovenstaande resultaten is te lezen welke ontwikkelingen zich hebben voorgedaan. Ook de registratie van de gedragsincidenten door middel van de gedragsincidentenbriefjes hebben de leerkrachten voortgezet. In figuur 13 is af te lezen dat het aantal incidenten van de eindmeting in de maand mei ten opzichte van de nulmeting in februari zijn afgenomen. Nog steeds komen de meeste incidenten voor op het schoolplein en in de gang/hal. Naar voren is gekomen dat na invoering van SWPBS geen grote incidenten meer hebben plaatsgevonden op basisschool het Octaaf. Wel zijn kleine incidenten vastgesteld. (figuur 14) De kleine incidenten zijn redelijk gelijk ten opzichte van de nulmeting in februari, alleen komen ze minder vaak voor.

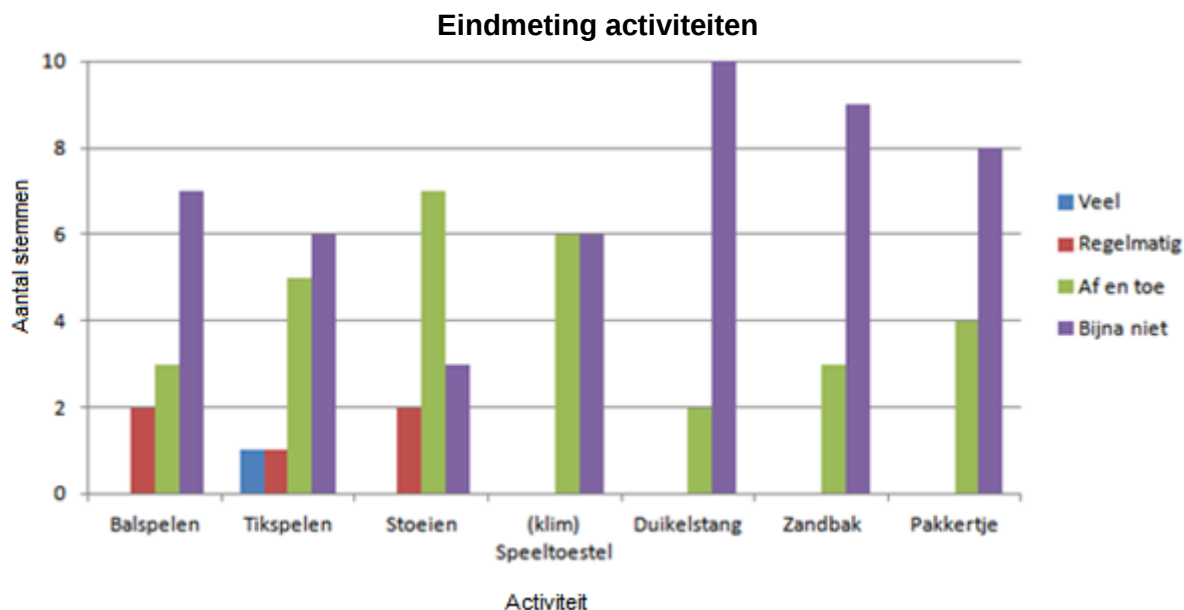
Figuur 13. Aantal gedragsincidenten per centrale ruimte in mei 2012.

Figuur 14. Aantal incidenten klein probleemgedrag per soort in mei 2012.

Instrument: Observatie in centrale ruimtes (Bijlage 2)

In de maand mei hebben de leerkrachten van basisschool het Octaaf opnieuw observatie gedaan op het schoolplein aan de hand van het instrument *actief toezicht houden in de centrale ruimtes*. (Bijlage 2) In figuur 15 is weergegeven welke activiteiten op het schoolplein leiden tot gedragsincidenten na invoering van SWPBS. Te zien is dat stoeien en pakkertje veel minder en zelfs bijna niet meer leiden tot gedragsincidenten. Het beeld in februari liet aanzienlijk meer incidenten zien. Tikspelen monden af en toe nog wel uit tot gedragsincidenten. Figuur 15 laat zien dat alle activiteiten na invoering van SWPBS leiden tot minder gedragsincidenten.

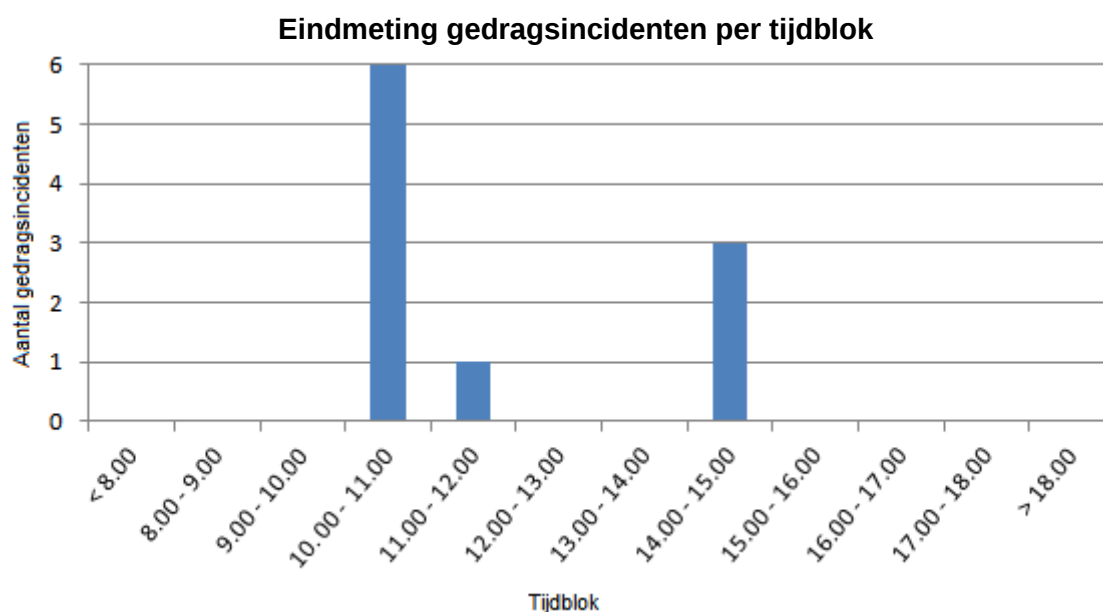

Figuur 15. Activiteiten op het schoolplein die kunnen leiden tot probleemgedrag in mei 2012.

Deelvraag:

4.2 Op welke momenten komen de waargenomen gedragsincidenten in de centrale ruimtes voor?

Instrument: Gedragsincidentenbriefjes (Bijlage 1)

Figuur 16. Aantal incidenten per tijdblok in mei 2012.

Figuur 16 laat zien dat de meeste gedragsincidenten nog steeds voorkomen tussen 10.00 uur en 11.00 uur. Tussen 13.00 uur en 14.00 uur zijn in de maand mei geen incidenten geregistreerd. Dit is in de maand februari wel het geval.

Instrument: Observatie in centrale ruimtes (Bijlage 2)

In figuur 15 is te zien dat uit observatie is gebleken dat ook na invoering van SWPBS nog wel gedragsincidenten voorkomen op het schoolplein. Deze gegevens geven een beeld welke activiteiten leiden tot gedragsincidenten en dat de gedragsincidenten werkelijk

voorkomen. De gedragsincidenten van de eindmeting van de maand mei zijn verminderd ten opzichte van de nulmeting in de maand februari.

Samengevat betekent dit dat op basisschool het Octaaf nog steeds meer kleine dan grote gedragsincidenten voorkomen en dat deze gedragsincidenten zich voornamelijk voordoen op het schoolplein en in de hal. De tijden dat deze incidenten zich voordoen op het moment van de eindmeting van de maand mei zijn gedeeltelijk veranderd ten opzichte van de nulmeting in februari. Tussen 10.00 uur en 11.00 uur doen zich de meeste incidenten voor en tussen 13.00 uur en 14.00 uur helemaal niet meer. De meest voorkomende gedragsincidenten zijn plagen, ongehoorzaam/tegendraads en misbruik van materiaal.

Hoofdstuk 5: Conclusies en aanbevelingen

Leeswijzer: In dit laatste hoofdstuk van dit onderzoek worden met behulp van de resultaten uit hoofdstuk 4 conclusies getrokken en aanbevelingen gedaan. De bevindingen uit de literatuur worden gekoppeld aan de bevindingen uit de praktijk.

5.1 Conclusies

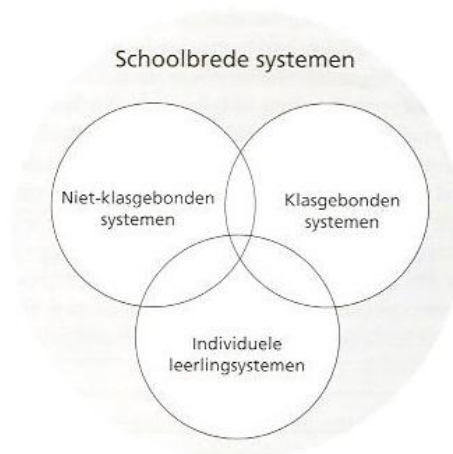
De conclusies worden toegelicht aan de hand van drie paragrafen met een eindconclusie. Iedere paragraaf geeft antwoord op een deelvraag en de eindconclusie geeft antwoord op de centrale onderzoeksvraag.

5.1.1 Wat zegt de literatuur over SWPBS en gedragsincidenten in de centrale ruimtes?

Het eerste invoeringsjaar richt zich op de implementatie van het schoolbrede niveau van SWPBS (Baard, 2011). Basisschool het Octaaf heeft de basiswaarden vastgesteld en heeft gekozen voor vier waarden; veiligheid, respect, verantwoordelijkheid en eigenheid. Vanuit deze waarden zijn de schoolbrede gedragsverwachtingen bepaald voor alle centrale ruimtes in de school. Deze waarden en gedragsverwachtingen zijn hier zichtbaar gemaakt. Daarnaast is een schoolbreed systeem van bekrachtiging van gewenst gedrag ingevoerd. Dit tokensysteem bestaat uit beloningskaartjes die in de klas worden verzameld voor een (groeps)beloning. Naast deze tastbare bekrachtiging, die de leerlingen overal in de school als verrassing kunnen krijgen wanneer zij gewenst gedrag laten zien, ligt de kern van het bekrachtigen van gewenst gedrag binnen SWPBS vooral in de positieve interactie (Baard, 2011). Gedragsverwachtingen kunnen het beste aan het begin van het schooljaar ter plaatse worden onderwezen in de centrale ruimtes. Wanneer zich regelmatig gedragsincidenten voordoen en educatieve correcties nodig zijn, is het nodig om de gedragsverwachtingen opnieuw kenbaar te maken bij de leerlingen (Golly & Sprague, 2009). SWPBS leert leerkrachten dat ze allerlei gedragsincidenten in hun klas en in de centrale ruimtes als geheel kunnen voorkomen door hun leerlingen gewenst gedrag expliciet aan te leren en de leerlingen allerlei oefenmomenten aan te bieden (Goei et al., 2010).

5.1.2 Welke gedragsincidenten zijn zichtbaar voor invoering van SWPBS op basisschool het Octaaf in de centrale ruimtes?

In een school zijn verschillende systemen aanwezig waarbinnen het gedrag van leerlingen een rol speelt: schoolbreed, in de klas, in de centrale ruimtes, maar ook alle individuele leerlingen samen vormen een systeem (figuur 17). Al deze systemen komen op elke school voor. De systemen overlappen en beïnvloeden elkaar. Elk systeem biedt een omgeving waarin probleemgedrag kan ontstaan en kan blijven bestaan, maar diezelfde omgeving kan ook veranderd worden om probleemgedrag te reduceren (Todd, Horner, Sugai & Colvin, 1999).

Figuur 17. Schoolbrede systemen.

Sugai, Sprague, Horner & Walker (2000) hebben een methode ontwikkeld waarmee binnen een school nauwkeurig vastgesteld kan worden welke systemen aangepakt dienen te worden. Deze methode is gebaseerd op het onderzoeken van patronen die te ontdekken zijn in de data die worden bijgehouden over alle incidenten en disciplinaire maatregelen op school. Op basis van de database kunnen eenvoudige staafdiagrammen gemaakt worden om de verschillende patronen binnen de incidenten en de maatregelen aan te geven (Crone & Horner, 2012). Op basisschool het Octaaf is gebruik gemaakt van deze methode om gedragsincidenten vast te stellen. Alle leerkrachten hebben de incidenten geregistreerd door middel van gedragsincidentenbriefjes. Geconcludeerd kan worden dat voor implementatie veel gedragsincidenten plaatsvonden op het schoolplein en in de gang/hal. De meeste incidenten komen voor tussen 10.00 uur en 11.00 uur als de leerlingen pauze hebben. Hierbij is sprake van veel ongehoorzaam/tegendraads gedrag en vechten. Als de meerderheid van de problemen plaats blijkt te vinden binnen één of twee locaties, zoals in dit geval het schoolplein en de gang/hal, dan ligt het probleem op het niveau van de centrale ruimtes (Crone, et. al, 2012). Geconcludeerd kan worden dat zich voor invoering van SWPBS regelmatig gedragsincidenten in de centrale ruimtes voordeden op basisschool het Octaaf.

5.1.3 Wat is nodig voor leerlingen om aan de gedragsverwachtingen in de centrale ruimtes van het team van basisschool het Octaaf te kunnen voldoen?

Om op school een einde te maken aan storend gedrag wordt gewoonlijk gestraft, maar leerlingen met probleemgedrag leren hier niet van. Juist deze leerlingen moeten vaardigheden aanleren om op school goed te kunnen functioneren. Het instellen van gedragsverwachtingen alleen heeft geen effect op ongewenst gedrag van leerlingen. De leerkrachten moeten geïnstrueerd worden om de gedragsverwachtingen te onderwijzen, de leerlingen te 'betrappen' als ze juist goed gedrag vertonen en dit belonen en kleine misdrijvingen negeren. Het probleemgedrag zal dan in het algemeen sterk verminderen (Golly & Sprague, 2009).

Het slagen of falen van een systeem van waardering is volledig afhankelijk van de consequente toepassing ervan. Het lijkt paradoxaal, maar hoe meer aandacht wordt besteed aan gedrag, hoe meer ervan verwacht kan worden. Hieronder volgt een lijst van kenmerken van een doelmatig systeem van waardering op schoolniveau. Het systeem om goed gedrag te bevorderen moet op de hele school geïmplementeerd worden.

- "Ontwerp een systeem voor alle leerlingen
- Erken goed gedrag openlijk zodat andere leerlingen het kunnen nadoen
- Gebruik waarderingen en beloningen die leerlingen aanspreken
- Erken ook de daden van leerkrachten
- Beloon vaker in stressvolle tijden
- Onderwijs de gedragsverwachtingen opnieuw als ongewenst gedrag toeneemt" (Golly & Sprague, 2009, p70).

Gedragsverwachtingen zijn het meest effectief indien ze concreet, duidelijk, positief en bondig zijn geformuleerd. Zo werkt een school aan eenduidigheid ten aanzien van gewenst gedrag (Van Tuijl & Ruiterkamp, 2011). Voor basisschool het Octaaf zijn alle gedragsverwachtingen voor leerlingen geformuleerd in de matrix van gedragsverwachtingen (zie tabel 4 op pagina 25). De matrix van gedragsverwachtingen zal door het hele team van basisschool het Octaaf worden gehanteerd. De gedragsverwachtingen worden door middel van foto's met tekst door de school opgehangen bij de betreffende situatie. De foto's zijn gemaakt met medewerking van de leerlingen van basisschool het Octaaf. Via rollenspelen worden door de leerkrachten van basisschool het Octaaf, de gedragsverwachtingen de leerlingen aangeleerd.

Een tweede interventie is de invoering van een beloningssysteem. Beloningen kunnen een sterke bekrachtiging vormen voor het veranderen van gedrag (Maag, 2001). De enige manier om erachter te komen of de beloning echt gewerkt heeft, is als het gewenste gedrag zich daarna vaker voordoet of het ongewenste gedrag zich minder vaak voordoet dan daarvoor het geval was. De beloningen zijn opgesteld op basis van de enquête leerkrachten basisschool het Octaaf. Hieruit komen drie manieren om te belonen duidelijk naar voren. Met 12 stemmen scoort het uitgeven van een bon voor een activiteit op school het hoogst, gevolgd door een door de leerkracht uitgedeeld bewijs van goed gedrag met 11 stemmen en het positief uit de klas gestuurd worden (beloning voor goed gedrag ophalen bij directeur) met 8 stemmen.

Daarnaast is als interventie het actief toezicht houden op het schoolplein ingevoerd. Belangrijk is dat de toezichthouder actief rondloopt zodat vaker correct en incorrect gedrag waar te nemen valt, vaker complimentjes uitgedeeld kunnen worden en vaker correcties uitgevoerd kunnen worden.

5.1.4 Welke gedragsincidenten zijn zichtbaar na invoering van SWPBS op basisschool het Octaaf in de centrale ruimtes?

Drie maanden na de nulmeting is wederom een meting uitgevoerd. Deze meting heeft na de implementatie van de gedragsverwachtingen en de beloningen plaatsgevonden. Het aantal incidenten is afgenomen maar zij blijven zich hoofdzakelijk voordoen tussen 10.00 uur en 11.00 uur. Opvallend is dat de incidenten tussen 13.00 uur en 14.00 uur niet meer voorkomen. Zeer waarschijnlijk komt dit doordat de binnenkomst van de school door de leerkrachten van basisschool van het Octaaf is aangeleerd aan de leerlingen en uit de gegevens blijkt dat dit geresulteerd heeft in een sterke vermindering van de gedragsincidenten op dit moment van de dag.

Daarnaast is op te maken dat alle gedragsincidenten in de centrale ruimtes verminderd zijn, maar dat de aandachtsgebieden onveranderd het schoolplein en de gang/hal zijn.

De interventies gedragsverwachtingen aanleren, belonen en actief toezicht houden zijn geïmplementeerd en uit de registraties van de incidenten is af te lezen dat door implementatie van SWPBS de gedragsincidenten zijn afgenomen in de centrale ruimtes.

5.1.5 Eindconclusie

Zoals uit de gegevensanalyse blijkt is een significant verband aangetoond tussen de afname van de gedragsincidenten op basisschool het Octaaf in de centrale ruimtes en de implementatie van SWPBS. Het combineren van theorieën uit de literatuur heeft dit verband reeds doen vermoeden. Hemels (2010) concludeert dat gedragsproblemen afnemen bij toepassing van School Wide Positive Behavior Support. Baard (2011) geeft aan dat nadat het bekrachtigingssysteem schoolbreed van start was gegaan een enorme daling van gedragsincidenten te zien is in het databaseprogramma van de school. Ook bij basisschool het Octaaf is dit het geval.

5.2 Discussie

Het onderzoek is uitgevoerd bij een kleine onderzoeksgroep en heeft betrekking op de leerkrachten van de groepen 3 tot en met 8 van basisschool het Octaaf. Het heeft betrekking op een afname van de gedragsincidenten van de leerlingen in de centrale ruimtes. Deze worden door de leerkrachten geconstateerd en omschreven op een gedragsincidentenbriefje. De manier van observeren door de leerkrachten kan onderling verschillen. Voor de één kan een gedragsincident nog niet als zodanig worden geclassificeerd terwijl het voor de ander wel zo is. Het is van belang om regelmatig in contact te blijven met de leerkrachten om deze verschillen zo minimaal mogelijk te houden.

Omdat SWPBS schoolbreed ingezet wordt en van alle leerkrachten eenduidigheid wordt verwacht, kan het de identiteit van de leerkrachten aantasten. Het is waarschijnlijk dat de stijl van enkele leerkrachten niet overeenkomt met de afgesproken eenduidigheid, maar dat het voor de implementatie van SWPBS wenselijk is. Het komt regelmatig voor dat een leerkracht voor een leerling uit een andere groep een gedragsincidentenbriefje invult en dat het volgens de eigen leerkracht nog geen gedragsincident is. Daarnaast wordt de gezamenlijke verantwoordelijkheid ten aanzien van de gedragsproblemen nog niet gevoeld. Leerkrachten voelen zich vooral verantwoordelijk voor hun eigen groep, terwijl in de centrale ruimtes meerdere groepen aanwezig zijn.

5.3 Aanbevelingen

Op basis van de gegevens zijn ter aanbeveling nog een aantal zaken te noemen:

1. Op het schoolplein is aan te bevelen om een gestructureerd pleinplan in te voeren als vervolg op de reeds ingevoerde interventies.
2. Om een goed beeld te houden en de gedragsincidenten nog verder te verminderen, is het cruciaal dat de gedragsincidentenbriefjes structureel worden ingevuld. Ook is aan te bevelen om de uitgereikte beloningen te registreren via de gedragsincidentenbriefjes. Zonder een juist beeld van de gedragsincidenten, is het onmogelijk om de juiste interventies in te voeren. Data geven schoolteams de mogelijkheid om inzicht te krijgen in de mate van ernst van gedragsvraagstukken in de school, de werkzaamheid van gekozen interventies en de mate waarom SWPBS schoolbreed uitgewerkt wordt. SWPBS zonder dataverzameling is ondenkbaar. Dataverzameling maakt SWPBS betekenisvol en daardoor duurzaam krachtig! (Blonk & Nelen, 2011)

5.4 Kennisdeling

De onderzoeker heeft als taak van datamanager en lid van het gedragsteam van basisschool het Octaaf, om de resultaten van dit onderzoek aan het team te presenteren. Daarnaast zal de onderzoeker de verdere implementatie van SWPBS op basisschool het Octaaf begeleiden.

De ouders worden op ouderavonden geïnformeerd over de waarden die hun kind op school leert en ze worden geïnformeerd over de geleidelijke implementatie van SWPBS op basisschool het Octaaf. In een volgende fase krijgt de schoolgids een SWPBS uitstraling en wordt gestreefd naar het onderhouden van een positief contact tussen school en ouders.

De onderzoeker kijkt terug op een interessant en zinvol onderzoek. Vanuit de positie van leerkracht binnen basisschool het Octaaf zijn de resultaten erg interessant en geeft het meer inzicht in de gedragsincidenten en hoe deze te verminderen zijn.

Hoofdstuk 6: Literatuurlijst

Baard, M. (2011). *School Wide Positive Behavior Support, een passend onderwijsaanbod voor leerlingen met gedragsproblemen*. Gevonden op 27 april op <http://www.swpbs.nl/files/675/schoolwide+positive+behavior+support+in+beter+begeleiden.pdf>

Baard, M. (2011). De SWPB-reis van drie pilotscholen in het Gooi. *Zorgbreed*, 31, 30-34.

Baert, K., Goorix, F., Acker, K., van & Driessche, L., van (2009). *Waar is de grens? Omgaan met gedragsproblemen bij kinderen*. Tiel: Uitgeverij Lannoo.

Barrett, S., Bradshaw, C., & Lewis-Palmer, T. (2008) over de gehele staat Maryland positief gedrag Interventies en Ondersteunt initiatief. Systems, Evaluatie en volgende stappen *Publicatieblad van positief gedrag Interventies*, 10, 105-114.

Blonk, A. (2010). *Preventie als opdracht voor de speciale onderwijszorg*. Lectorale voortgangsrede. 5 februari 2010. Interne publicatie Fontys OSO, www.fontys.nl/lectoraten/evaluerendhandelenoso.

Blonk, A., & Nelen, M. (2011). Het gebruik van data bij gedragvraagstukken. *Zorgbreed*, 31, 21-24.

Crone, D.A., & Horner, R.H. (2012). *Ontwikkeling en implementatie van Positive Behavior Support in de school. Strategieën voor effectieve oplossingen bij gedragsproblemen*. Uitgeverij Pica.

Delfos, M.F. (2010) *Kinderen en gedragsproblemen. Aanleg, rijping of omgeving?* Amsterdam: Pearson Assessment and Information B.V.

Delfos, M.F. (2000). *Luister je wel naar mij? Gespreksvoering met kinderen tussen vier en twaalf jaar*. Amsterdam: SWP

Goei, S.L. (2010). Omgaan met gedragsproblemen in het onderwijs: [School-Wide Positive Behavior Support](#). In: Reaal.

Goei, S.L., Nelen, M., Oudheusden, M., van, Bruïne, E., de, Piscaer, D., Roozeboom, C., Schoorel, B., & Blok, R. (2010). *Omgaan met gedragsproblemen in het onderwijs: SWPBS*. In: Remedial 1, 12-17.

Golly, A., & Sprague, J. (2009). *Positive behavior support; Goed Gedrag kan je leren! Doelmatige strategieën voor in de school*. Uitgeverij Pica.

Greenwood, C.R., Kratochwill, T.R., & Clements, M. (2008). *Schoolwide prevention models. Lessons learned in elementary schools*. New York, London: The Guilford Press.

Harinck, F. (2010). *Basisprincipes praktijkonderzoek*. Antwerpen-Apeldoorn: Garant.

Hemels, I. (2010). [Preventie van gedragsproblemen in de klas](#). Balans augustus-september 2010. (pp. 44-47).

Hermanns, J., Öry, F., & Schrijvers, G. (2005). *Helpen bij opgroeien en opvoeden: eerder, sneller en beter. Een advies over vroegtijdige signalering en interventies bij opvoed- en opgroeioproblemen*. Utrecht: Julius Centrum.

Irvin, L.K., Tobin, T.J., Sprague, J.R., Sugai, G., & Vincent, C.G. (2004). *Validity of office discipline referrals measures as indices of school-wide behavior status and effects of school-wide behavioral interventions*. University of Oregon OSEP Center of Positive Behavior Interventions and Support, Eugene, OR.

Jeninga, J. (2008). *Professioneel omgaan met gedragsproblemen. Praktijkboek voor het primair onderwijs*. Baarn: HB Uitgevers.

Langen, L., van (2006). *Ontwikkelingsstoornissen bij leerlingen*. Beek-Ubbergen: Tandem Felix uitgevers.

Lewis-Palmer, T., Sugai, G., & Larson, S. (1999). Using data to guide decisions about program implementations and effectiveness. In: *Effective School Practices*, 17 (4), 47-53.

Lieshout, T., van (2002). *Pedagogische adviezen voor speciale kinderen*. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum.

Loeber, R., & Farrington, D.P. (1998). *Serious and violent juvenile offenders: Risk factors and succesful interventions*. Sage Publications, Thousand Oaks, CA.

Maag, J.W. (2001). *Rewarded by Punishment: Reflections on the Disuse of Positive Reinforcement in Schools*. In: *Exceptional children*, 67, 173-186.

Muscott, H., Mann E., & Lebrun, M. (2008). Positieve gedragsinterventies en ondersteunt in New Hampshire: Effecten van grootschalige implementatie van schoolwide positief gedrag ondersteuning op student discipline en academische prestaties. *Tijdschrift voor positief gedrag Interventies*, 10, Nummer 3.

Moffitt, T.E., Caspi, A., Dickson, N., Silva, P., & Stanton, W. (1996). Childhood-onset versus adolescent-onset antisocial conduct problems in males: Natural history from ages 3 to 18 years. *Development and psychopathology*, 8 (2), 399-424.

Morgen, D.P., & Jensen, W.R. (1988). *Teaching behaviorally disordered student: Preferred practices*. Merrill Publishing, Columbus, OH.

Paternotte, A. (2007). *Gedragsproblemen voorkomen met coach voor leerkracht en ouders*. Gevonden op 5 mei op [http://www.balansdigitaal.nl/media/9908/24-25-Golly-BM5-2007%20\[1390\].PDF](http://www.balansdigitaal.nl/media/9908/24-25-Golly-BM5-2007%20[1390].PDF)

Ploeg, J.D., van der (2007). *Gedragsproblemen, ontwikkelingen en risico's*. Rotterdam: Lemniscaat B.V.

Risicofactoren (n.d.). Gevonden op 1 mei 2012 op http://www.jeugdcriminaliteit.com/index_bestanden/Page3010.htm

Skinner, B.F. (1953). *Science and human behaviour*. MacMillan.

Sprague, J.R., Sugai, G., Horner, R.H., & Walker, H.M. (1999). Using office discipline and referral data to evaluate school-wide discipline and violence precention interventions. In: *Oregon School Study Council Bulletin*, 42 (2).

Sugai, G., Sprague, J.R., Horner, R.H., & Walker, H.M. (2000). Preventing school violence. The use of office discipline referrals to assess and monitor school-wide discipline interventions. In: *Journal of Emotional and Behavioral Disorders*, 8 (2), 94-101.

Taylor-Greene, S., Brown, D., Nelson, L., Longton, J., Gassman, T., Cohen, J., et al., (1997). School-wide behavioral support: Starting the year off right. In: *Journal of Behavioral Education*, 7, 99-112.

Todd, A.W., Horner, R.H., Sugai, G., & Colvin, G. (1999). Individualizing school-wide discipline for students with chronic problem behaviors: A team approach. In: *Effective School Practices*, 17, 72-82.

Tuijl, C., van & Ruiterkamp, E. (2011). Beginnen met een schoolbrede benadering van gedrag vraagt om...(gedeelte) kernwaarden. *Zorgbreed*, 31, 13-18.

Vance, J., Fernandez, G., & Biber, M. (1998). Educational progress in an population of youth with aggression and emotional disturbance: The role of risk and protective factors. In: *Journal of Emotional and Behavioral Disorders*, 6, 214-221.

Walker, H.M. (1995). *The action-out child: Coping with classroom disruption*. Sopris West Educational Services, Longmont, CO.

Hoofdstuk 7: Bijlagen

Bijlage 1: Gedragsincidentenbriefje

Registratie Gedragsincident		
Naam leerling: _____		
Groep/klas: _____ Datum: _____ Tijd: _____		
Ingevuld door: _____		
Plaats	Klein probleemgedrag	Groot probleemgedrag
☐ klaslokaal ☐ schoolplein ☐ fietsenstalling ☐ gang/hal ☐ gymlokaal ☐ kleedkamer ☐ bibliotheek/mediatheek ☐ toilet ☐ taxi(bus) ☐ overblijf ruimte ☐ anders, nl:	☐ onacceptabel taalgebruik ☐ uitschelden ☐ obscene gebaren ☐ ruzie ☐ plagen ☐ ongehoorzaam/tegendraads ☐ moedwillig verstoren van activiteit ☐ misbruik van materiaal ☐ onacceptabele kleding ☐ onacceptabel gebruik digitale middelen ☐ anders, nl.	☐ verbale agressie (dreigen) ☐ pesten ☐ liegen/bedrog/spieken ☐ vechten ☐ fysieke agressie (eenzijdig) ☐ seksuele intimidatie ☐ gebruik/in bezit van tabak ☐ gebruik/bezit van drugs ☐ gebruik/bezit van alcohol ☐ ongeoorloofd verblijf buiten schoolterrein ☐ spelen met vuur ☐ materiële vernieling/vandalisme ☐ diefstal ☐ anders, nl.
Maatregel(en)		
☐ gesprek ☐ verlies van privilege ☐ time out/afzonderen ☐ nablijven/tijd inhalen ☐ wegsturen naar ☐ herstellen schade ☐ taak doen ☐ schrijfstraf ☐ contact met ouder/verzorger ☐ schorsing ☐ anders, nl:		
Registratie Gedragsincident, versie 13-07-10 definitief © 2010 PBS Nederland		

Bijlage 2: Checklist voor toezicht op algemene ruimtes

Checklist voor Toezicht op Algemene Ruimtes

School: _____ Datum: _____

Geef aan in welke mate jij denkt dat hieronder genoemde elementen en kenmerken van de algemene ruimtes van jouw school aanwezig zijn op de schaal van 1-4.

1 = waar 4 = absoluut onwaar

Omcirkel je antwoord. Bedenk dat bij punt 1 t/m 17 de scores 3 en 4 aandachtspunten zijn; bij punt 18 t/m 35 behoeven vooral de scores 1 en 2 aandacht.

Elementen en kenmerken van de algemene ruimtes

1. Algemene ruimtes kunnen vanaf ieder punt geheel worden overzien	1	2	3	4
2. Toezichthouders kunnen in alle algemene ruimtes tussen de leerlingen komen	1	2	3	4
3. Het schoolplein en de toestellen op het plein zijn veilig	1	2	3	4
4. Op het schoolplein, in of op andere algemene ruimtes liggen geen stenen, stokken en andere potentieel gevaarlijke voorwerpen of materialen	1	2	3	4
5. De toegangen tot het plein en andere ruimtes zijn goed te overzien	1	2	3	4
6. Naar en van algemene ruimtes lopen gaat veilig en efficiënt (snel, ordelijk, vaste routes en gedrag enzovoort)	1	2	3	4
7. Procedures en gedragsverwachtingen voor het betreden en verlaten van algemene ruimtes zijn voor alle leerlingen ontwikkeld en onderwezen en met hen geoefend	1	2	3	4
8. Procedures voor het handelen in geval van nood en bij crises in algemene ruimtes zijn voor teamleden en leerlingen ontwikkeld en worden minstens twee keer per jaar met hen geoefend	1	2	3	4
9. Er zijn voldoende toezichthouders in de algemene ruimtes om effectief toezicht te kunnen houden op de daar aanwezige leerlingen	1	2	3	4
10. De toezichthouders beschikken over een manier om de leerlingen te laten weten dat de pauze voorbij is	1	2	3	4
11. De toezichthouders op de algemene ruimtes zijn dit schooljaar nog getraind in actieve methoden en technieken van toezicht	1	2	3	4
12. In alle algemene ruimtes bestaat voor alle situaties een systeem van bekrachtiging (dat wil zeggen een consistente manier van complimenten/beloningen uitdelen)	1	2	3	4

13. De toezichthouders vergaderen regelmatig	1	2	3	4
14. Er bestaat een systeem om kleine gedragsproblemen die zich in algemene ruimtes voordoen, te bestrijden en dit is met alle toezichthouders geoefend	1	2	3	4
15. Er bestaat een systeem om grote gedragsproblemen die zich in algemene ruimtes voordoen, te bestrijden en dit is met alle toezichthouders geoefend	1	2	3	4
16. Ruimtes waar leerlingen niet mogen komen, zijn duidelijk aangegeven en bekendgemaakt onder leerlingen en medewerkers	1	2	3	4
17. Leerlingen hebben in de pauze of voor en na schooltijd geen toegang tot ruimtes zonder toezicht	1	2	3	4
Gedragsproblemen				
18. Ruzie tussen leerlingen is een probleem	1	2	3	4
19. Leerlingen zitten aan elkaar (vastpakken, aan elkaars tas trekken)	1	2	3	4
20. Leerlingen doen alsof ze vechten	1	2	3	4
21. Leerlingen doen ruwe spellen (elkaar duwen, pootje haken, e.d.)	1	2	3	4
22. Leerlingen gebruiken grove taal tegen en over elkaar	1	2	3	4
23. Leerlingen negeren school- of normale gedragsregels in algemene ruimtes	1	2	3	4
24. Leerlingen houden zich niet aan de spelregels van spellen die ze op het schoolplein doen	1	2	3	4
25. Leerlingen plagen andere leerlingen	1	2	3	4
26. Leerlingen schelden elkaar uit of beledigen elkaar	1	2	3	4
27. Leerlingen proberen uit waar de grenzen van de toezichthouder liggen	1	2	3	4
28. Leerlingen hebben geen enkel respect voor de toezichthouder en zijn openlijk ongehoorzaam	1	2	3	4
29. Leerlingen bedreigen andere leerlingen fysiek of in woorden	1	2	3	4
30. Leerlingen overtreden verboden (gebruiken alcohol, tabak of drugs, hebben wapens bij zich enzovoort)	1	2	3	4
31. Leerlingen vechten met elkaar	1	2	3	4
32. Leerlingen pesten en intimideren andere leerlingen	1	2	3	4
33. Leerlingen bedreigen toezichthouders fysiek of in woorden	1	2	3	4
34. Toezichthouders zijn bang voor sommige leerlingen	1	2	3	4
35. Bepaalde activiteiten of spellen leiden tot misdragingen	1	2	3	4

Gestructureerde of halfgestructureerde activiteiten en/of spellen

Zet de gestructureerde of halfgestructureerde activiteiten en/of spellen die op jouw school gespeeld worden, op een rij, zoals trefbal, voetbal of basketbal, en geef een cijfer voor de mate waarin zij kunnen leiden tot probleemgedrag.

1. _____	1	2	3	4
_____				
2. _____	1	2	3	4
_____				
3. _____	1	2	3	4
_____				
4. _____	1	2	3	4
_____				
5. _____	1	2	3	4
_____				
6. _____	1	2	3	4
_____				
7. _____	1	2	3	4
_____				
8. _____	1	2	3	4
_____				
9. _____	1	2	3	4
_____				
10. _____	1	2	3	4
_____				
11. _____	1	2	3	4
_____				

Bijlage 3: SDQ signaleringslijst

Sterke Kanten en Moeilijkheden: Vragenlijst voor Leerkracht (SDQ-Dut) L 4-16

Wilt u alstublieft voor iedere vraag een kruisje zetten in het vierkantje voor "Niet waar", "Een beetje waar" of "Zeker waar". Het is van belang dat u alle vragen zo goed mogelijk beantwoordt, ook als u niet helemaal zeker bent of als u de vraag raar vindt. Wilt u alstublieft uw antwoorden baseren op het gedrag van het kind de laatste zes maanden of het huidige schooljaar.

Naam van het kind

Jongen / Meisje

Geboortedatum

	Niet waar	Een beetje waar	Zeker waar
Houdt rekening met gevoelens van anderen	☐	☐	☐
Rusteloos, overactief, kan niet lang stilzitten	☐	☐	☐
Klaagt vaak over hoofdpijn, buikpijn, of misselijkheid	☐	☐	☐
Deelt makkelijk met andere kinderen (bijvoorbeeld speelgoed, snoep, potloden, enz.)	☐	☐	☐
Heeft vaak driftbuien of woede-uitbarstingen	☐	☐	☐
Nogal op zichzelf, neigt er toe alleen te spelen	☐	☐	☐
Doorgaans gehoorzaam, doet gewoonlijk wat volwassenen vragen	☐	☐	☐
Heeft veel zorgen, lijkt vaak over dingen in te zitten	☐	☐	☐
Behulpzaam als iemand zich heeft bezeerd, van streek is of zich ziek voelt	☐	☐	☐
Constant aan het wiebelen of friemelen	☐	☐	☐
Heeft minstens één goede vriend of vriendin	☐	☐	☐
Vecht vaak met andere kinderen of pest ze	☐	☐	☐
Vaak ongelukkig, in de put of in tranen	☐	☐	☐
Wordt over het algemeen aardig gevonden door andere kinderen	☐	☐	☐
Gemakkelijk afgeleid, heeft moeite om zich te concentreren	☐	☐	☐
Zenuwachtig of zich vastklampend in nieuwe situaties, verliest makkelijk zelfvertrouwen	☐	☐	☐
Aardig tegen jongere kinderen	☐	☐	☐
Liegt of bedriegt vaak	☐	☐	☐
Wordt getreiterd of gepest door andere kinderen	☐	☐	☐
Biedt vaak vrijwillig hulp aan anderen (ouders, leerkrachten, andere kinderen)	☐	☐	☐
Denkt na voor iets te doen	☐	☐	☐
Pikt dingen thuis, op school of op andere plaatsen	☐	☐	☐
Kan beter opschieten met volwassenen dan met andere kinderen	☐	☐	☐
Voor heel veel bang, is snel angstig	☐	☐	☐
Maakt opdrachten af, kan de aandacht goed vasthouden	☐	☐	☐

Heeft u opmerkingen?

ZOZ: Er staan nog een paar vragen aan de andere kant

Denkt u over het geheel genomen dat dit kind moeilijkheden heeft op één of meer van de volgende gebieden: emoties, concentratie, gedrag of vermogen om met andere mensen op te schieten?

Nee	Ja, kleine moeilijkheden	Ja, duidelijke moeilijkheden	Ja, ernstige moeilijkheden
☐	☐	☐	☐

Als u "Ja" heeft geantwoord, wilt u dan alstublieft de volgende vragen over deze moeilijkheden beantwoorden?

- Hoe lang bestaan deze moeilijkheden?

Korter dan een maand	1-5 maanden	6-12 maanden	Meer dan een jaar
☐	☐	☐	☐

- Maken de moeilijkheden het kind overstuur of van slag?

Helemaal niet	Een beetje maar	Tamelijk	Heel erg
☐	☐	☐	☐

- Belemmeren de moeilijkheden het dagelijks leven van het kind op de volgende gebieden?

	Helemaal niet	Een beetje maar	Tamelijk	Heel erg
CONTACTEN MET LEEFTIJDGENOTEN	☐	☐	☐	☐
LEREN IN DE KLAS	☐	☐	☐	☐

- Belasten de moeilijkheden u of de klas als geheel?

Helemaal niet	Een beetje maar	Tamelijk	Heel erg
☐	☐	☐	☐

Handtekening:.....

Datum:

Leerkracht /Anders, nl :

Dank u wel voor uw medewerking

© Robert Goodman, 2005

Bijlage 4: Les in eenduidigheid

Een les in eenduidigheid

Maak een lijstje van alle gedragsregels waaraan de leerlingen in jouw school en klas zich moeten houden en bespreek dit met collega's. Als veel van de regels die jij en je collega's hebben opgesteld, niet overeenkomen, moet er aan de eenduidigheid van gedragsregels gewerkt worden!

Gedragsregels op schoolniveau

Gedragsregels op klassenniveau

Bijlage 5: Het geven van positieve feedback; erkennen en belonen van gewenst gedrag

Het geven van positieve feedback; erkennen en belonen van gewenst gedrag

Een voorbeeld van een plan van aanpak

Systeem van bekrachtiging	Individuele leerlingen	Hele klas	Hele school	Ouders	Leerkrachten/medewerkers
1. Positief de klas uit gestuurd (om bij de directeur of een ander teamlid een beloning voor goed gedrag op te halen)					
2. Positief telefoontje, briefje of mail naar huis					
3. Door leerkracht uitgedeeld bewijs van goed gedrag					
4. Positieve aantekening op het bord					
5. Bon voor activiteit op school (bijvoorbeeld extra computertijd)					
6. Activiteiten of uitjes als beloning voor goed gedrag					
7. Erkenning in de media (bijvoorbeeld op het mededelingenbord, in de schoolkrant, op de website)					
8. Kaartje of kopie aantekenskaart voor goed gedrag naar ouders gestuurd					